

Expertisecentrum
Budget en Financieel Welzijn

REMI Afsprakenkader

Referentiebudgetten voor een
menswaardig inkomen

THOMAS
MORE

Versie mei 2023

Woord vooraf

Dit **afsprakenkader- en beslissingskader** is één van de vier instrumenten die CEBUD ter beschikking stelt voor een goed gebruik van de REMI-tool. Hierin lichten we toe welke afspraken ieder OCMW moet maken vooraleer het aan de slag gaat met REMI. Naast een beschrijving van de aard van de afspraken en de beslissingen die moeten worden genomen, geven we ook telkens weer welke praktijken courant zijn bij de huidige REMI-gebruikers en wat CEBUD aanbeveelt.

Daarnaast is er de **gebruikersgids**. Dit is een eerder technische handleiding waarin we beschrijven hoe je een dossier aanmaakt, hoe je een bestaand dossier opzoekt en hoe je gegevens kan wijzigen. Je vindt dit document in de webversie van REMI of op vraag via info@cebud.be.

In de **productengids** geven we een overzicht van alle prijzen die in de berekening van de referentiebudgetten worden gehanteerd. Alle producten en diensten uit de referentiebudgetten worden er per thema opgelijst en jaarlijks aangepast. De productengids vind je ook op de webversie van REMI of op vraag via info@cebud.be.

Tot slot is er '**Met REMI naar gelijkwaardige financiële hulpverlening**'. Dit boek is specifiek gericht naar maatschappelijk assistenten. Het is een handleiding die het gebruik van REMI en de referentiebudgetten in de praktijk van de sociale dienst van een OCMW ondersteunt. Het boek bundelt de antwoorden op veelgestelde vragen, geeft concrete en bruikbare tips voor REMI-gebruikers en biedt achtergrondinformatie over de berekening van de referentiebudgetten. Het boek werd uitgegeven door Politeia en kan worden besteld via: <https://politeia.be/nl/publicaties>.

Bij moeilijkheden of onduidelijkheden kan je steeds contact opnemen met CEBUD via volgend e-mailadres: support@remiredi.freshdesk.com

Inhoudsopgave

Woord vooraf.....	3
Inhoudsopgave.....	4
0. Inleiding.....	8
1. Praktische afspraken rond het gebruik van REMI.....	9
1.1 Doelgroep.....	9
1.1.1 Voor wie moet een REMI-dossier worden opgemaakt?.....	9
Inleiding.....	9
Praktijken REMI-gebruikers.....	9
Aanbeveling CEBUD	10
1.1.2 Wie vult het REMI-dossier in?.....	10
Inleiding.....	10
Praktijken REMI-gebruikers.....	11
Aanbeveling CEBUD	11
1.2 Inkomsten	12
1.2.1 Welke inkomsten moeten in rekening worden gebracht?	13
Inleiding.....	13
Praktijken REMI-gebruikers.....	13
Aanbeveling CEBUD	14
1.2.1.1 Wat met tussenkomsten van het sociaal stookoliefonds, het gas-en elektriciteitsfonds of het fonds voor participatie en sociale activering?.....	14
Inleiding.....	14
Praktijken REMI-gebruikers.....	14
Aanbeveling CEBUD	14
1.2.1.2 In hoeverre moeten spaargelden in rekening worden gebracht?	15
Inleiding.....	15
Praktijken REMI-gebruikers.....	15
Aanbeveling CEBUD	15
1.2.1.3 Wat met de afrekening van de personenbelasting?	15
Inleiding.....	15
Praktijken REMI-gebruikers.....	16
Aanbeveling CEBUD	16
1.2.1.4 Wat met inkomsten die pas later zijn gekend?.....	16
Inleiding.....	16
Praktijk REMI-gebruikers.....	16
Aanbeveling CEBUD	17
1.2.1.5 Wat als een cliënt niet beschikt over de volledige inkomsten omwille van loonbeslag?	17
Inleiding.....	17
Praktijk REMI-gebruikers.....	17
Aanbeveling CEBUD	17
1.2.2 Wiens inkomsten mee in rekening nemen?	17
Inleiding.....	17
Praktijk REMI-gebruikers.....	18
Aanbeveling CEBUD	18
1.2.2.1 Wat met het inkomen van inwonende kinderen?	18
Inleiding.....	18

Praktijk REMI-gebruikers.....	19
Aanbeveling CEBUD	19
1.3 Uitgaven	20
1.3.1 Welke uitgaven moeten in rekening worden gebracht?	20
Inleiding.....	20
Praktijk REMI-gebruikers.....	21
Uit de jaarlijkse REMI-rapporten leiden we af dat dat er grote verschillen bestaan in de mate waarin reële noodzakelijke uitgaven in REMI worden ingevoerd.	21
Aanbevelingen CEBUD	21
1.3.2 Wat met eenmalige uitgaven die niet automatisch in REMI worden meegenomen?..	22
Inleiding.....	22
Praktijk REMI-gebruikers.....	22
Aanbevelingen CEBUD	22
1.3.3 Wat met de specifieke woonkosten van huurders en huiseigenaars	22
Inleiding.....	22
Aanbeveling CEBUD.....	23
1.3.4 Wat met medische kosten?	23
Inleiding.....	23
Praktijk REMI-gebruikers	23
Aanbeveling CEBUD.....	24
1.3.5 Wat met de studentenkosten van zelfstandige studenten	24
Inleiding.....	24
Aanbeveling CEBUD.....	24
1.3.6 Wat met autokosten en wat is het referentiebudget voor autogebruik?	24
Inleiding.....	24
Praktijk REMI-gebruikers	25
Aanbeveling CEBUD.....	25
1.3.7 Schulden.....	26
Inleiding.....	26
Praktijk REMI-gebruikers.....	26
Aanbeveling CEBUD	26
2. Afspraken over maatschappelijke dienstverlening gekoppeld aan REMI.....	28
2.1 Welk aanbod van maatschappelijke dienstverlening ingeval van een negatief saldo?.....	28
2.2 Hoeveel bedraagt de hoogte van de aanvullende financiële steun?.....	29
Inleiding.....	29
Praktijk REMI-gebruikers.....	29
Aanbeveling CEBUD	30
2.3 Kan je de vereiste aanvullende financiële steun procentueel verminderen?	32
2.4 Kan het OCMW voorwaarden verbinden aan het toekennen van aanvullende financiële steun? 33	
Inleiding.....	33
Praktijk REMI-gebruikers.....	33
Aanbeveling CEBUD	33
2.5 Hoe het maandbudget toegankelijk maken voor de leden van het BCSD?	34
Inleiding.....	34
Praktijk REMI-gebruikers.....	34
Aanbeveling CEBUD	34
Referenties.....	35
Bijlagen.....	38

0. Inleiding

Het maken van *“een nauwkeurige diagnose nopens het bestaan en de omvang van de behoefte aan dienstverlening”* (Art. 60 OCMW wet) én het respecteren van het gelijkheidsbeginsel¹ vereist dat ieder OCMW goede afspraken maakt over de wijze waarop behoefte wordt onderzocht. In een eerste hoofdstuk bespreken we welke afspraken rond het gebruik van REMI OCMW's best maken. Deze afspraken komen best tot stand in onderling overleg tussen de sociale dienst en het BCSD. Dit document kan OCMW's daarbij ondersteunen.

Eens de diagnose van behoefte is gesteld, zal de maatschappelijk assistent een voorstel doen tot steunverlening. Het OCMW dient hierover een beslissing te nemen in het kader van het Recht op Maatschappelijke Dienstverlening. Over de aard en de omvang van de steun beslist het OCMW autonoom, wel moet de maatschappelijke dienstverlening erop zijn gericht om *“eenieder in de mogelijkheid te stellen een leven te leiden dat beantwoordt aan de menselijke waardigheid”* (art. 1 OCMW wet). Ook hier geldt dat het verlenen van effectieve hulp overeenkomstig de beleidsrichtlijnen van de lokale overheid goede afspraken vereist. In een tweede hoofdstuk bespreken we de verschillende mogelijkheden die lokale overheden hebben om behoeftige gezinnen te ondersteunen. Meer in het bijzonder bespreken we de gangbare praktijken over aanvullende financiële steun.

Bij het bespreken van zowel de praktische afspraken over het gebruik van REMI als van de afspraken over de maatschappelijke dienstverlening gekoppeld aan REMI, verwijzen we vaak naar huidige praktijken van REMI-gebruikers. Deze zijn zowel afkomstig uit een bevraging van de REMI-gebruikers die we organiseerden in november 2020 (zie: Storms & Frederickx, 2020) als uit de besprekingen in het lerende netwerk van REMI-gebruikers dat jaarlijks wordt georganiseerd.

¹ Het gelijkheidsbeginsel is gebaseerd op artikel 11 van de Belgische grondwet en bepaalt dat alle burgers die zich in een gelijke situatie bevinden op gelijke wijze moeten worden behandeld. Het impliceert eveneens dat burgers die zich niet in eenzelfde situatie bevinden niet op gelijke wijze mogen worden behandeld. Met andere woorden, gedifferentieerde behandeling van behoeftigen kan. Wat niet kan is een willekeurige gedifferentieerde behandeling (RvS 18 december 1997, nr. 970.279).

1. Praktische afspraken rond het gebruik van REMI

Om een goede diagnose te kunnen stellen van de behoeftesituatie van een gezin, en om ervoor te zorgen dat maatschappelijk assistenten binnen eenzelfde OCMW hiervoor gemeenschappelijke richtlijnen hanteren, is het noodzakelijk om voorafgaand aan het invoeren van gegevens in REMI een aantal goede afspraken te maken. In dit hoofdstuk doen we een aantal aanbevelingen over de praktische afspraken die nodig zijn vooraleer met REMI aan de slag te gaan. Het gaat hierbij om afspraken met betrekking tot de doelgroep, het gezinsinkomen en de gezinsuitgaven. Daarnaast bespreken we nog apart de afspraken over cliënten die niet zelf kunnen beschikken over hun eigen inkomsten zoals schuldenaars in budgetbeheer of personen onder bewindvoering.

1.1 Doelgroep

1.1.1 Voor wie moet een REMI-dossier worden opgemaakt?

Inleiding

Op basis van artikel 1 van de wet van 8 juli 1976 heeft iedere hulpbehoevende burger in ons land Recht op Maatschappelijke Dienstverlening. Het OCMW van de gemeente waar deze burger gewoonlijk en effectief verblijft heeft tot taak een diagnose te maken van de staat van behoeftigheid (art. 60 §1 OCMW-wet) vooraleer een beslissing te nemen over de meest passende hulpverlening. In tegenstelling tot het Recht op Maatschappelijke Integratie behoort het tot de autonomie van ieder OCMW om te bepalen hoe het sociaal onderzoek wordt gevoerd² en wat de aard, de omvang en de voorwaarden zijn tot het Recht op Maatschappelijke Dienstverlening.

In principe kunnen maatschappelijk assistenten een REMI-dossier opmaken voor alle situaties waarin een sociaal onderzoek naar behoeftigheid wenselijk is. In de eerste plaats gaat het dan om kwetsbare burgers die aankloppen bij het OCMW voor financiële of materiële ondersteuning. Echter, naast curatieve hulp hebben OCMW's ook tot taak preventieve hulp te bieden (art. 57 OCMW-wet). Zowel het systematisch screenen van alle OCMW-cliënten (die zelf geen vraag hebben gesteld naar financiële of materiële hulp) als het proactief op zoek gaan naar hulpbehoevende inwoners van de gemeente (die niet of niet meer komen aankloppen bij het OCMW) zijn voorbeelden van preventieve hulp die sommige OCMW's al bieden.

Praktijken REMI-gebruikers

Uit een bevraging van de REMI-gebruikers eind 2020 blijkt dat 78% onder hen voor alle gezinnen met een financiële hulpvraag een behoefteonderzoek doet via de REMI-tool. Een klein aantal OCMW's omschrijft momenteel de doelgroep nauwer, bijvoorbeeld alle leefloongerechtigden, gezinnen in budgetbeheer of gezinnen die gebruik wensen te maken van het Fonds Bestrijding van Uithuiszettingen. Tijdens de afgelopen jaren stelden we vast dat veel REMI-gebruikers in eerste instantie hun doelgroep voorzichtigheidshalve afbakenen tot bijvoorbeeld leefloongerechtigden of niet-activeerbare cliënten, uit vrees om over onvoldoende budget voor aanvullende financiële steun te beschikken. Na verloop van tijd zien we dat deze gebruikers hun doelgroep verder uitbreiden naar iedereen die steun vraagt.

² Uitzondering hierop is het KB van 1 december 2013 dat de minimumvoorwaarden bepaalt voor het sociaal onderzoek verricht overeenkomstig artikel 9bis van de wet van 2 april 1965 betreffende het ten laste nemen de steun verleend door de openbare centra voor maatschappelijk welzijn door de federale overheid van, BS 14 maart 2014

Er zijn al enkele REMI-gebruikers die REMI inzetten om proactief gezinnen met financiële behoeften op te sporen. Dit doen ze via een vereenvoudigd instrument dat gebaseerd is op de [budgetcalculator](#). Hiermee kunnen niet alleen OCMW-medewerkers een inschatting maken van de financiële behoefte, maar ook inwoners en hulpverleners uit partnerorganisaties.

Het tijdstip waarop maatschappelijk assistenten een REMI-dossier opmaken varieert: bij de intake (33%); binnen de maand (4%); binnen de drie maanden (21%) of binnen de zes maanden na de vraag om steun (4%). 37% van de REMI-gebruikers heeft hiervoor (nog) geen termijn bepaald. Veel OCMW's zijn voorstander om systematisch alle cliënten, en dus niet enkel zij die steun vragen, of alle cliënten uit hun doelgroep te screenen op behoefte. Gebrek aan tijd en/of voldoende informatie verhinderen vaak de praktische uitvoering hiervan.

Aanbeveling CEBUD

Vanuit CEBUD bevelen we aan om voor alle gezinnen die steun vragen bij het OCMW een REMI-dossier op te maken. Hiervoor is het noodzakelijk om, tijdens de intake of kort erna:

- alle inkomsten in kaart te brengen (zie: 1.2);
- te checken of alle rechten zijn uitgeput (zie: www.rechtenverkenner.be; www.financieelredzaam.be/rechten-uitputten; <https://sienonline.kortrijk.be>)
- de noodzakelijke reële gezinsuitgaven op te lijsten om op maat van iedere cliëntsituatie een behoefte-onderzoek te kunnen uitvoeren. Dit hangt af van de afspraken die je OCMW hierover heeft gemaakt (zie: 1.3.1).

Met deze info kan een REMI-dossier worden aangemaakt (zie: Gebruikersgids REMI). Het saldo van inkomsten en uitgaven geeft weer in welke mate het gezin als financieel behoeftig kan worden gediagnosticeerd. Op basis hiervan kan de maatschappelijk assistent aanbevelen welke vorm van maatschappelijke dienstverlening is aangewezen.

Ook voor cliënten die aankloppen met de vraag voor een eenmalige financiële of materiële ondersteuning, bijvoorbeeld om een ziekenhuisfactuur te betalen of om enkele dagen te overbruggen met voedingscheques, is het zinvol om een REMI-dossier aan te maken. Zo zie je in een oogopslag of de vraag echt eenmalig of er een structureel inkomenstekort is.

Daarnaast raden we aan om voor alle gezinnen die al geruime tijd door het OCMW worden geholpen, (bijvoorbeeld in het kader van budget- of schuldhulpverlening of woonbegeleiding), een behoefte-onderzoek te doen via REMI. Vele onder hen zijn wellicht onvoldoende op de hoogte van de mogelijkheden tot financiële ondersteuning.

1.1.2 Wie vult het REMI-dossier in?

Inleiding

Elk OCMW dat met REMI werkt, duidt een medewerker aan die verantwoordelijk is voor het accountbeheer. Deze persoon beheert welke medewerkers toegang hebben tot REMI. Enkel deze medewerkers kunnen een dossier aanmaken of wijzigen (zie: REMI-Gebruikersgids). De mate waarin de cliënt betrokken wordt bij de opmaak van het REMI-dossier wordt best op teamniveau afgesproken.

Praktijken REMI-gebruikers

Een bevraging in november 2020 leert dat REMI in alle OCMW's wordt ingevuld door maatschappelijk assistenten. Sommige OCMW's vertrouwen deze opdracht toe aan enkele maatschappelijk assistenten. 45% van de OCMW's geeft aan ook de cliënt hierbij af en toe te betrekken. Zo kan de cliënt volgens hen zien hoe het behoefteonderzoek verloopt en welke inkomsten en uitgaven mee in rekening worden genomen. Het nadeel hiervan is dat dit volgens hen meer tijd in beslag neemt. In één groot OCMW wordt REMI ook vaak ingevuld door een administratief medewerker.

Aanbeveling CEBUD

REMI werd in eerste instantie ontwikkeld als toetsingskader voor *maatschappelijk assistenten*. De tool diagnosticeert op een wetenschappelijk onderbouwde manier de financiële behoefte van iedere cliënt waardoor gelijkwaardige en maatgerichte hulpverlening kunnen samengaan. REMI helpt maatschappelijk assistenten om op een gestructureerde en uniforme manier gezinsinkomsten en noodzakelijke gezinsuitgaven met elkaar te vergelijken. REMI zorgt zo voor transparantie in het sociaal onderzoek. Daarnaast draagt deze transparantie ook bij aan de vertrouwensrelatie tussen *cliënt en maatschappelijk assistent*. REMI kan, indien gewenst, ook worden ingezet als educatief instrument om cliënten te helpen bij het goed beheren van hun eigen budget. In dit geval kan het samen invullen van REMI en het bespreken van de REMI-output heel wat voordelen bieden (Cornelis et al., 2012).³

Omdat het voeren van een sociaal onderzoek door de wet is toevertrouwd aan maatschappelijk assistenten (art. 47 van de OCMW-wet) en omwille van privacyredenen, bevelen we aan om REMI-dossiers enkel door maatschappelijk assistenten te laten opmaken en opvragen. Als centrale vertrouwensfiguur zijn zij het best aangewezen om samen met de cliënten een behoeftediagnose te maken en samen met hen te bekijken welke ingrepen wenselijk zijn om hun keuze- en handelingsmogelijkheden te vergroten met het oog op volwaardige maatschappelijke participatie.

Daarnaast kunnen andere OCMW-werkers zoals leidinggevenden REMI gebruiken om beleidsbeslissingen voor te bereiden, te onderbouwen of te illustreren. Daarvoor kunnen ze via de tab 'simulatie' in REMI berekeningen maken. De resultaten hiervan worden niet opgeslagen en de ingevoerde gegevens worden niet gelinkt aan een rijksregisternummer (zie: gebruikersgids p.3)

³ Hierbij zijn we vanzelfsprekend begripvol voor de hoge werklust van maatschappelijk assistenten. Daarnaast raden we aan om enkel een educatief traject aan te gaan met cliënten die hierbij baat kunnen hebben en hierin geïnteresseerd zijn. Onderzoek leert dat het weinig zin heeft om niet-gemotiveerde cliënten (die zich niet bewust zijn van hun eigen zwakke financiële competenties of wiens aandacht volledig wordt opgeëist wordt door andere ernstige problemen) te overtuigen in een leertraject te stappen dat leidt naar gedragsverandering (Peeters, Verstuyf, Soetens, & Storms, 2016).

1.2 Inkomsten

In deze paragraaf bespreken we welke inkomsten in rekening moeten worden gebracht bij de diagnose van behoefte via REMI. We bekijken hierbij zowel de aard als de oorsprong van de inkomsten die al dan niet worden ingevoerd in de REMI-tool.

1.2.1 Welke inkomsten moeten in rekening worden gebracht?

Inleiding

Het staat ieder OCMW vrij om te bepalen welke bestaansmiddelen in rekening worden gebracht bij het onderzoek naar financiële behoefte in het kader van het Recht op Maatschappelijke Dienstverlening.⁴ Het is dan ook niet verwonderlijk dat er als gevolg hiervan grote verschillen bestaan binnen en tussen OCMW's in de wijze waarop het inkomensonderzoek gebeurt (Cornelis, Peeters, Reynaert, Thijs, Casman, et al., 2012).

Maatschappelijk assistenten hebben via de REMI-tool een gestructureerde methodiek in handen om op maat van iedere cliëntsituatie een nauwkeurig zicht te krijgen op de inkomsten van cliënten. Dit vergroot de kans op een gelijkwaardige behandeling, wat door vele REMI-gebruikers als een belangrijke meerwaarde benoemd wordt (Storms & Frederickx, 2020).

In de REMI-applicatie kunnen maatschappelijk assistenten volgende maandelijkse inkomsten invullen:

- netto-inkomsten uit arbeid;
- sociale zekerheid of bijstand (werkloosheids-, invaliditeits- of ziekte-uitkering, pensioen, leefloon en kinderbijslag);
- huurinkomsten, huursubsidies of -premies;
- verwarmingstoelagen;
- ontvangen alimentatiegelden;
- andere mogelijke inkomsten.

De ingevulde inkomsten worden in rekening genomen voor de berekening van het totaal beschikbaar gezinsinkomen, met uitzondering van de spaargelden van een gezin (zie: 1.2.1.2). Ook eenmalige inkomsten of inkomsten met een jaarlijkse periodiciteit kunnen worden in rekening gebracht.

Bijvoorbeeld:

- vakantiegeld of dertiende maand;
- de jaarlijkse afrekening van de personenbelasting (zie ook: 1.2.1.3);
- andere onregelmatige inkomsten zoals een installatiepremie, een geboortepremie, een schoolpremie (in september bij de kinderbijslag), studietoelagen, een vrijwilligersvergoeding of een mantelzorgpremie.

Praktijken REMI-gebruikers

De meeste REMI-gebruikers nemen alle hierboven vermelde maandelijkse inkomsten in rekening. Dit is niet het geval voor de eenmalige of onregelmatige inkomsten. Geen enkele REMI-gebruiker neemt de volgende inkomsten in aanmerking: een installatiepremie, een geboortepremie, een schoolpremie (in september), een vrijwilligersvergoeding of een mantelzorgpremie. Voor andere inkomsten zien we verschillende praktijken tussen de REMI-gebruikers. Het betreft hier: vakantiegeld, dertiende maand, de jaarlijkse afrekening van de personenbelasting en een studiebeurs.

⁴ Dit in tegenstelling tot het Recht op Maatschappelijke Integratie waarin de wijze waarop financiële behoefte wordt bepaald gedetailleerd beschreven staat (KB van 11 Juli 2002, art.22-53).

Aanbeveling CEBUD

Omdat REMI rekening houdt met alle uitgaven die noodzakelijk zijn om volwaardig te participeren aan de samenleving, is het logisch om in een onderzoek naar behoeften ook alle inkomsten van het gezin in rekening te brengen. We denken hierbij in eerste instantie aan alle maandelijkse inkomsten. Wat betreft de onregelmatige of jaarlijkse inkomsten, stellen we voor om, net zoals de meeste OCMW's, geen rekening te houden met onderstaande inkomsten. De hieraan verbonden kosten worden immers ook niet in aanmerking genomen bij de berekening van de referentiebudgetten.

- de tegemoetkomingen die worden gegeven om bepaalde eenmalige kosten te financieren zoals een installatiepremie, een geboortepremie, een tussenkomst voor een begrafenis, een uitzonderlijke medische steun;
- de steun die personen krijgen om de kosten van vrijwilligerswerk te vergoeden zoals een vrijwilligersvergoeding en een mantelzorgpremie.

Tabel 2 en Tabel 3 in bijlage geven een overzicht van de maandelijkse inkomsten en niet-maandelijkse inkomsten en de plaats waar ze moeten/kunnen worden ingevoerd in REMI.

1.2.1.1 Wat met tussenkomsten van het sociaal stookoliefonds, het gas-en elektriciteitsfonds of het fonds voor participatie en sociale activering?

Inleiding

De federale overheid komt via de OCMW's tussen in de betaling van bepaalde noodzakelijke kosten, zoals energie of uitgaven voor sociale participatie.

Praktijken REMI-gebruikers

Sommige OCMW's wenden deze tussenkomsten van de federale overheid rechtsreeks aan voor de berekening van de AFS. Dit doen ze door steunvragen van behoeftige gezinnen te koppelen aan de juiste (in dit geval externe) fondsen (via steuncodes zodat het correct wordt geregistreerd in de boekhouding) en de toekenning ervan te verantwoorden in het sociaal verslag waarin het REMI-maandbudget in bijlage wordt opgenomen. Andere REMI-gebruikers koppelen de steunen van de federale fondsen niet, maar tellen de toegekende specifieke steun bij de gezinsinkomsten op of brengen het in mindering bijv. bij de energiekosten.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD beveelt aan om deze steunen in rekening te nemen bij het behoefteonderzoek omdat de noodzakelijke kosten, bv. energie of vrije tijd, die deze steunen deels dekken ook mee worden geteld in de referentiebudgetten. De maatschappelijke dienstverlening door het OCMW moet worden gezien als residuaire en subsidiaire hulp. Dat betekent dat de OCMW-steun, ook degene die wordt gefinancierd met lokale middelen, een laatste redmiddel is wanneer geen andere vorm van hulpverlening mogelijk is of wanneer die tekortschiet om menswaardig te kunnen leven.

OCMW's kunnen de steun rechtstreeks koppelen aan de voorziene federale fondsen mits in het dossier wordt aangetoond dat de aanvullende financiële steun wordt aangewend voor de doeleinden die zijn bepaald door de wet.

OCMW's die dit niet doen, kunnen deze steun in REMI invoeren door ze toe te voegen aan 'andere inkomsten' of via aftrek van de eigen uitgaven voor 'energie' (onder 'woning') of via de aftrek van de

eigen uitgaven voor ‘ontspanning’⁵. Zo is er een duidelijk spoor van de wijze waarop de maatschappelijk assistent deze in aanmerking heeft genomen.

1.2.1.2 In hoeverre moeten spaargelden in rekening worden gebracht?

Inleiding

Spaargelden moeten in rekening worden gebracht in een behoefteonderzoek. OCMW's hebben immers tot taak om gezinnen te ondersteunen die niet over voldoende middelen beschikken om een menswaardig leven te kunnen leiden. Toch betekent dit niet dat gezinnen eerst al hun spaargelden moeten aanspreken vooraleer ze bij het OCMW terecht kunnen.

Praktijken REMI-gebruikers

In de praktijk hanteren veel REMI-gebruikers de richtlijnen rond spaargeld zoals die zijn vastgelegd voor de berekening van het leefloon (art.27 van het KB van 11 juli 2002), maar houden hierbij enkel rekening met de eerste schijf van 6.200 euro spaargeld. Alle spaargelden daarboven worden in rekening genomen.

Andere REMI-gebruikers vrijwaren een bedrag dat overeenstemt met één tot (vaak) drie keer het bedrag van de jaarlijkse ‘toekomstige voorzieningen’ voor het gezin. Toekomstige voorzieningen zijn spaargelden die zijn bedoeld om op termijn duurzame consumptiegoederen te kunnen vervangen, zoals een matras, een koelkast of een fiets. Tot slot is er ook een OCMW dat aangeeft spaargeld in rekening te nemen wanneer dat bedrag meer bedraagt dan drie keer het maandbedrag van het leefloon.

Tijdens het lerend netwerk van 2022 benadrukten meerdere deelnemers het belang van bovenlokale richtlijnen hierover om zo meer uniformiteit tussen OCMW's te krijgen. Het voordeel om te werken met de eerste schijf van de vrijgestelde spaargelden uit de leefloonwet is dat deze niet afhankelijk is van (en dus niet wijzigt met) de gezinsgrootte en -samenstelling.

Aanbeveling CEBUD

Vanuit CEBUD raden we aan om, zoals alle REMI-gebruikers doen, een minimaal spaarbedrag te vrijwaren. Mensen moeten immers in staat zijn om plots inkomensverlies of onverwachte kosten (zoals de eindafrekening van energie of water, een niet-voorzien schoolfactuur, een nieuwe koelkast of wasmachine) op te vangen zonder hiervoor schulden te maken. We volgen de REMI-gebruikers om hierover meer uniformiteit te realiseren tussen OCMW's en bevelen daarom aan om de eerste schijf van de spaargelden in de leefloonwetgeving als grens te nemen.

OCMW's die het jaarbedrag van de ‘toekomstige voorzieningen’ als bovengrens willen hanteren, kunnen deze voor iedere gezinssamenstelling gemakkelijk berekenen via de REMI-tool of de [budgetcalculator](#). In Tabel 4 in bijlage zijn de grensbedragen voor drie keer het bedrag van de ‘toekomstige voorzieningen’ voor het jaar 2022 opgenomen voor enkele typegezinnen..

1.2.1.3 Wat met de afrekening van de personenbelasting?

Inleiding

Van het bruto-inkomen dat gezinnen verdienen uit arbeid of sociale zekerheid wordt iedere maand door de werkgever of de uitbetalingsinstelling een bedrag afgehouden als bijdrage voor de sociale

⁵ Dit kan door in het maandbudget het referentiebudget voor ‘ontspanning, onderhoud relaties en zakgeld’ te verminderen met de steun voor sociale participatie. Dit doe je door de eenmalige steun te delen door 12 en dit bedrag af te trekken van het ‘referentiebudget voor ‘ontspanning, onderhoud relaties en zakgeld’ (in het tabblad van ‘leefgeld’). Het resultaat hiervan moet vervolgens worden ingevoerd in de ‘kolom reële uitgaven’ en in de kolom ‘verrekend in budget’.

zekerheid en daarnaast een bedrag dat dient als voorschot op de definitieve inkomensbelasting. Dit voorschot wordt bedrijfsvoorheffing genoemd. Het wordt verrekend bij de jaarlijkse belastingafrekening door de federale overheid. Of gezinnen moeten bijbetalen of terugkrijgen staat vermeld op het laatste aanslagbiljet. OCMW's beslissen zelf of ze het bedrag van de jaarlijkse afrekening in rekening nemen bij het inkomensonderzoek in het kader van behoefteigheid.

Praktijken REMI-gebruikers

Heel wat REMI-gebruikers brengen de eindafrekening van de belastingen niet in rekening. Diegene die het wel doen, doen dit op basis van het laatste aanslagbiljet of nemen bij gebrek hieraan contact op met de belastingdienst.

Aanbeveling CEBUD

De REMI-tool voorziet de mogelijkheid om rekening te houden met deze eindafrekening. Het bedrag kan worden ingevuld onder 'netto-inkomsten'. Het bedrag ingevuld bij '*teruggave belastingen per jaar*' wordt als inkomsten meegerekend in het totale gezinsinkomen. Het jaarbedrag wordt gedeeld door twaalf en bij de maandelijkse inkomsten bijgeteld. Ook het bedrag ingevuld bij '*bijbetalen belastingen per jaar*' wordt verrekend bij de inkomsten. In dat geval wordt het totale bedrag dat aan de belastingen verschuldigd is, gedeeld door twaalf en afgetrokken van de maandelijkse inkomsten. CEBUD raadt aan om dit enkel te doen wanneer de cliënt over voldoende spaargelden beschikt om onverwachte kosten te kunnen betalen.

Als OCMW's de personenbelasting invullen bij REMI onder 'netto-inkomsten', dan raden we aan om:

- *Bij bijbetalen*: de cliënt aan te bevelen deze bedragen maandelijks opzij te zetten.
- *Bij teruggave*: vooraleer deze bedragen mee te nemen in de verhoging van het maandelijks inkomen, met de cliënt te overleggen welke uitstaande schulden er nog zijn of welke kosten voor noodzakelijke goederen en diensten zijn uitgesteld door gebrek aan inkomen. Te bekijken valt of het gewenst is deze kosten prioritair te betalen in plaats van ze als inkomen in REMI in te voeren.

Mocht het laatste aanslagbiljet niet bruikbaar zijn en er geen eindafrekening beschikbaar te zijn via de belastingdienst, dan raden we aan de personenbelasting niet in te vullen. Als na enkele maanden duidelijk wordt of de cliënt moet bijbetalen of zal terugkrijgen, kan dan worden beslist hoe dit wordt verrekend (zie ook: 1.2.1.3).

1.2.1.4 Wat met inkomsten die pas later zijn gekend?

Inleiding

Het valt regelmatig voor dat bepaalde inkomsten van cliënten zoals werkloosheidsvergoedingen, inkomensvervangende tegemoetkomingen, integratietegemoetkomingen of loonachterstallen pas veel later zijn gekend en worden toegekend. Dit kan met zich meebrengen dat cliënten die als behoeftig worden gediagnosticeerd op het moment van de berekening, dat niet zouden zijn als ook deze inkomsten mee in rekening werden genomen.

Praktijk REMI-gebruikers

De OCMW's herzien in dit geval het REMI-dossier aan de hand van de nieuwe gekende inkomsten. Sommige OCMW's doen in zo'n geval ook een herberekening van de aanvullende financiële steun. Hiervoor maakt de maatschappelijk assistent een sociaal verslag op waarbij de financiële steun retroactief wordt herzien.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD beveelt aan om steeds de juiste en actuele informatie over inkomsten en uitgaven in het basisdossier op te nemen. Hiervoor is een regelmatige (bv. zesmaandelijks) check van alle steundossiers noodzakelijk. Ingeval er zich wijzigingen voordoen in de gezins- of leefsituatie van de cliënt worden deze best onmiddellijk doorgevoerd in het basisdossier. Een sociaal verslag moet worden opgemaakt om eventuele herzieningen van de toegekend steun te verantwoorden.

1.2.1.5 Wat als een cliënt niet beschikt over de volledige inkomsten omwille van loonbeslag?

Inleiding

Loonbeslag is een vorm van gerechtelijke invordering. Bij loonbeslag zal de werkgever een deel⁶ van het loon van de schuldenaar doorstorten aan de schuldeiser. In deze situatie beschikt een gezin niet over het volledige gezinsinkomen om noodzakelijke kosten te betalen. Deze situatie is vergelijkbaar met de situatie van cliënten met afbetalingsplannen omwille van schulden (zie: 1.3.6)

Praktijk REMI-gebruikers

In geval van loonbeslag nemen sommige REMI-gebruikers het netto resterend inkomen (na loonbeslag) in rekening om via REMI te bepalen of het gezin als behoeftig moet worden gediagnosticeerd. Andere houden hiermee geen rekening en vullen het volledige inkomen in.

Aanbeveling CEBUD

Het valt aan te bevelen om steeds een juiste diagnose te maken van de mate waarin een gezin in de mogelijkheid verkeert om een menswaardig leven te leiden. Onafgezien of een OCMW schuldenaars financieel wenst te ondersteunen (zie: 1.3.6), is het raadzaam dat zowel maatschappelijk assistenten als cliënten een goed zicht hebben op welke kosten kunnen worden betaald met het inkomen na loonbeslag of na het afbetalen van de schulden.

1.2.2 Wiens inkomsten mee in rekening nemen?

Inleiding

Een sociaal onderzoek in het kader van het Recht op Maatschappelijke Dienstverlening heeft tot doel inzicht te krijgen in de behoeftigheid van de cliënt. De financiële behoeftigheid wordt via REMI bepaald door het saldo van inkomsten en noodzakelijke uitgaven. Wanneer hulpvragers - al dan niet in familieverband - samenwonen en hun inkomsten en uitgaven delen, wordt hun behoeftigheid niet enkel bepaald door hun eigen inkomsten en uitgaven, maar ook door deze van diegenen waarmee zij samenwonen.

Omdat REMI alle inkomsten (en uitgaven) van alle personen die worden ingegeven in het basisdossier samentelt, is het van belang om op voorhand goed na te denken wiens inkomsten moeten worden ingevuld. Of met andere woorden: wie woont samen met de hulpvrager?

Maar hoe wordt 'samenwonen' gedefinieerd? In het kader van het leefloon of de werkloosheidsuitkering⁷ moet aan twee voorwaarden tegelijkertijd zijn voldaan om van samenwonen te kunnen spreken, nl. 'onder hetzelfde dak wonen' en 'de huishoudelijke

⁶ Bij achtergestelde betalingen van onderhoudsgelden kan het volledige loon in beslag worden genomen.

⁷ Art. 14, § 1, 1°, wet 26 mei 2002 betreffende het Recht op Maatschappelijke Integratie, BS 31 juli 2002 en art. 59, par. 1 MB 26 november 1991 houdende toepassingsregelen van de werkloosheidsreglementering, BS 31 december 1991.

aangelegenheden hoofdzakelijk gemeenschappelijk regelen'. Wat deze laatste voorwaarde betreft, is het onmogelijk om de regelgeving zo gedetailleerd te krijgen dat elke interpretatie overbodig wordt en kan de verscheidenheid aan situaties slechts met een zeker graad van benadering worden opvangen (Cuypers & Torfs, 2016). In 2017 zet het Hof van Cassatie, het hoogste rechtsorgaan in ons land, een belangrijke stap in het concretiseren van het begrip 'gemeenschappelijke huishouding'. Het stelt dat het 'niet volstaat dat personen een economisch-financieel voordeel behalen door een woning te delen om te spreken van samenwonen'. Tevens is 'vereist dat zij ook taken, activiteiten en andere huishoudelijke aangelegenheden, zoals het onderhoud van de woonst en eventueel het inrichten ervan, de was, de boodschappen, het bereiden en nuttigen van de maaltijden gemeenschappelijk verrichten en daarvoor eventueel financiële middelen inbrengen'⁸.

Praktijk REMI-gebruikers

In het kader van het Recht op Maatschappelijke Dienstverlening, zijn er geen wettelijke bepalingen over de wijze waarop het sociaal onderzoek dient te verlopen en over wie aanspraak kan maken op welke vorm (en hoogte) van aanvullende (financiële) steun. Ieder OCMW beslist hierover autonoom.

In de praktijk nemen de REMI-gebruikers meestal alle personen die feitelijk samenwonen op in het basisdossier. Sommige maken een uitzondering voor inwonende kinderen die niet meer studeren (zie 1.2.2.1). Het is echter onduidelijk hoe deze OCMW's het begrip 'een gemeenschappelijke huishouding' concretiseren.

Aanbeveling CEBUD

Het is belangrijk dat ook in het kader van aanvullende financiële steun ieder OCMW goede afspraken maakt over wat wordt verstaan onder 'feitelijk samenwonen'. We raden REMI-gebruikers aan om zich hier laten leiden door de recente rechtspraak van het Hof van Cassatie over wat kan worden verstaan onder samenwonen in de werkloosheidsreglementering (zie hierboven). Die is niet alleen voldoende concreet, maar biedt ook een uitweg om persoonlijke solidariteit met familieleden of vrienden niet financieel af te straffen en/of de behoeftesituatie van de cliënt nog te vergroten (Hiah & Knijn, 2020; Steunpunt tot bestrijding van armoede bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2018).

Een concrete, veelvoorkomende situatie die deze kwestie goed illustreert, is de vraag hoe wordt omgegaan met de inkomsten van meerderjarige inwonende kinderen (zie: 1.2.2.1)

1.2.2.1 Wat met het inkomen van inwonende kinderen?

Inleiding

In REMI wordt een inwonend kind dat geen recht geeft op kinderbijslag als volwassene ingevoerd. Meestal hebben deze kinderen een eigen inkomen. Als dit inkomen wordt ingevuld, dan wordt dit volledig meegenomen in de berekening van het maandbudget. In de realiteit is het echter zo dat inwonende kinderen meestal hun eigen inkomen slechts gedeeltelijk afdragen aan hun ouders en dat zij tegelijk een groot deel van hun uitgaven voor eigen rekening nemen, bijvoorbeeld voor kleding, ontspanning of mobiliteit.

Daarnaast hebben ook kinderen die recht geven op kinderbijslag soms eigen inkomsten uit studentenarbeid. Ook dit inkomen wordt vaak niet of slechts beperkt aan de ouders afgedragen, maar vooral gebruikt om studies of andere persoonlijke uitgaven te betalen.

⁸ Cass. 9 oktober 2017, JT, 2018 (Nr. S.16.0084.N)

Praktijk REMI-gebruikers

REMI-gebruikers gaan heel verschillend om met het inkomen van inwonende kinderen die niet meer studeren. Sommige nemen het inkomen van deze kinderen mee om de behoefte van de cliënt en het gezin te bepalen. Ze veronderstellen dan dat het inkomen van de kinderen geheel of grotendeels in de gezinsportemonnee terechtkomt.

Andere gaan ervan uit dat de meeste werkende jongeren kostgeld betalen aan hun ouders en zo financieel bijdragen voor gemeenschappelijke kosten van bijvoorbeeld huishuur, water, energie of voeding. Het resterend inkomen gebruiken deze jongeren dan voor hun persoonlijke uitgaven en om te sparen om later op eigen benen te kunnen staan.

Ook wat betreft het inkomen uit studentenarbeid zijn er verschillen tussen de REMI-gebruikers in de mate waarin dit wordt meegeteld in het totale gezinsinkomen. De meeste OCMW's nemen dit inkomen niet in rekening, zeker niet als het gaat om het inkomen van adolescenten in het secundair onderwijs. Het groeipakket (basisbedrag en studiebeurs) nemen alle OCMW's wel mee in rekening aangezien dit specifiek bedoeld is om de kosten van (studerende) kinderen te betalen.

Aanbeveling CEBUD

In navolging van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2018), vindt CEBUD het belangrijk dat de familiale solidariteit niet wordt verstoord en de behoeftesituatie van de ouders en de kinderen niet wordt vergroot. Dit laatste gebeurt bijvoorbeeld wanneer het volledige inkomen van de kinderen in rekening wordt gebracht terwijl dat inkomen in realiteit niet of slechts gedeeltelijk in de gezinsportemonnee terechtkomt. Ook kan de behoeftesituatie van de kinderen verslechteren wanneer hun inkomen volledig in rekening wordt genomen en zij daardoor beslissen om het ouderlijk huis te verlaten terwijl zij hiervoor niet of nauwelijks voldoende financiële middelen hebben.

Daarom bevelen we aan dat OCMW's werkende inwonende kinderen aansporen om kostgeld te betalen. De hoogte van het bedrag kunnen ouders en jongeren onderling afspreken. Richtinggevend is een kostgeld van 350 euro per maand. Dit bedrag is berekend op basis van de referentiebudgetten in 2021. Het dekt de minimale 'ondeelbare' kosten van een inwonend volwassen kind voor huisvesting, voeding, kledingonderhoud, energie en water, afval, verzorgingsproducten en verzekeringen. Men mag ervan uitgaan dat de jongere de overige, persoonlijke kosten zelf betaalt. Indien kinderen weigeren om kostgeld te betalen, kan de maatschappelijk assistent hierover het gesprek met ouders en kinderen aangaan. Dit kan ertoe bijdragen dat de familiale relaties niet (verder) verstoort.

We zijn van oordeel dat met het betalen van dit bedrag aan kostgeld, een inwonend werkend kind voldoende solidair is met de ouders. Het kind, diens inkomsten en uitgaven moeten dan niet worden ingevoerd in het basisdossier. Ook het betaalde kostgeld moet niet mee worden ingevoerd als deel van het gezinsinkomen omdat het enkel wordt gebruikt voor de ondeelbare kosten van het kind.

Voor inwonende studerende kinderen, raden we aan om de inkomsten uit studentenarbeid niet standaard mee te nemen in de berekening van het totale gezinsinkomen. Maar op maat van iedere cliëntsituatie te bekijken in welke mate dit opportuun is, bv. door te onderzoeken welke uitgaven de student hiermee bekostigt. Van belang is om een correcte diagnose van behoefte te maken zonder de familiale relaties te verstoren.

1.3 Uitgaven

In deze paragraaf bespreken we welke uitgaven in rekening worden genomen bij de diagnose van behoefte via REMI. We hebben daarbij zowel aandacht voor de aard van de uitgaven als voor de periodiciteit ervan. Ook de vraag of en in welke mate schulden mee in rekening moeten worden gebracht, wordt hieronder behandeld.

1.3.1 Welke uitgaven moeten in rekening worden gebracht?

Inleiding

Om een goede schatting te maken van de minimaal noodzakelijke uitgaven om menswaardig te leven, maakt REMI gebruik van de referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie. Referentiebudgetten zijn geprijsde korven van goederen en diensten die illustreren wat gezinnen minimaal nodig hebben om aan alle behoeften te kunnen voldoen die noodzakelijk zijn om volwaardig aan de samenleving te participeren⁹. Maatschappelijke participatie wordt daarbij gedefinieerd als het vermogen van mensen om de verschillende sociale rollen¹⁰ te kunnen spelen die men als lid van een bepaalde samenleving zou moeten kunnen spelen, (Goedemé, Penne, Van den Bosch, & Storms, 2019; Storms, 2012).

Om een onderbouwde ondergrens te kunnen vaststellen worden referentiebudgetten berekend op basis van universele behoeften¹¹ voor welomschreven typegezinnen. Verondersteld wordt dat alle leden van het gezin in goede gezondheid verkeren, gezinnen erin slagen om hun budget economisch te beheren en ze een kwaliteitsvolle woning huren die is gelegen in een regio die goed toegankelijk is met het openbaar vervoer.

Waar referentiebudgetten worden ontwikkeld voor een beperkt aantal typegezinnen die, vergeleken met OCMW-cliënten, vaak in relatief gunstige leefomstandigheden leven, is REMI een applicatie die toelaat om in de praktijk, op maat van elk gezin, de minimale hoogte van de noodzakelijke uitgaven te bepalen. Hiervoor houdt REMI ook rekening met individuele behoeften en feitelijke leefsituaties van gezinnen.

Zo moet de reële kost voor het huren van een woning of het betalen van een hypothecaire lening verplicht worden ingegeven in REMI (zie: 1.3.2). Alle andere reële uitgaven kunnen facultatief worden ingevuld. We denken hierbij in de eerste plaats aan extra, regelmatig terugkerende uitgaven voor essentiële noden die niet worden meegenomen in de referentiebudgetten. Het betreft hier:

- remgelden van de medische kosten voor zieke gezinsleden (zie: 1.3.4);
- alimentatie-uitgaven;

⁹ Referentiebudgetten worden berekend aan de hand van een mixed-method onderzoeksdesign. Hierbij wordt een beroep gedaan op bestaande wetten en richtlijnen, wetenschappelijk onderzoek, de expertise van professionals en de ervaringsdeskundigheid van gewone burgers.

¹⁰ In de sociologie wordt een sociale rol gedefinieerd als het geheel van verwachtingen, verbonden aan een sociale positie, waarbij een sociale positie (bv. ouder, buur, bestuurslid, leerling, burger, ...) verwijst naar de plaats die mensen innemen in maatschappelijke instituties (bv. het gezin, de buurt, het verenigingsleven, de natie, ...) (Storms & Van den Bosch, 2009; Storms, 2012).

¹¹ Het theoretisch kader van de Belgische referentiebudgetten is gebaseerd op de Theory of Human Needs van Doyal & Gough (1991). Om volwaardig te kunnen deelnemen aan de maatschappij moet voldaan zijn aan twee universele behoeftes, gezondheid en autonomie, die verder geconcretiseerd worden naar intermediaire behoeftes: voldoende en adequate voeding, huisvesting en veiligheid, kleding, persoonlijke verzorging en gezondheidszorg, veilige kindertijd, mobiliteit, sociale relaties, rust en ontspanning (Storms, 2012; Storms & Van den Bosch, 2009).

- autokosten voor gezinnen die onvoldoende mobiel zijn wanneer ze zich enkel kunnen verplaatsen met het openbaar vervoer (zie: 1.3.5);
- kinderopvangkosten;
- maandelijkse aflossingen voor schulden (zie: 1.3.6).

Daarnaast kunnen maatschappelijk assistenten ervoor opteren om meer maatwerk te leveren en sommige referentiebedragen te vervangen door reële uitgaven. We denken hierbij in de eerste plaats aan sterk afwijkende vaste uitgaven, bijvoorbeeld voor energie (wanneer gezinnen wonen in een slecht geïsoleerde woning) of voor onderwijs (voor leerlingen en studenten die een zeer dure studierichting volgen). Ook andere vaste kosten zoals verzekeringskosten of telecomuitgaven kunnen gepersonaliseerd worden ingegeven wanneer maatschappelijk assistenten en/of cliënten dit nodig vinden. Leefgeld (voeding, kleding, verzorging, ontspanning, onderhouden van relaties en onderhoud van de woning) en ‘toekomstige voorzieningen’ (spaargeld om de duurzame consumptiegoederen te kunnen vervangen) worden in REMI rechtstreeks berekend aan de hand van de referentiebudgetten. Voor deze uitgaven vertrekt de tool dus niet van de reële uitgaven van gezinnen¹². Anders wordt financiële behoefte niet langer vastgesteld op basis van de minimaal noodzakelijke kosten voor een menswaardig leven, maar op basis van feitelijke uitgavenpatronen. Men komt dan terecht in de circulariteit: ‘Wat zou moeten zijn’ wordt bepaald door ‘Wat is’ (Storms & Van den Bosch, 2009).

Praktijk REMI-gebruikers

Uit de jaarlijkse REMI-rapporten leiden we af dat dat er grote verschillen bestaan in de mate waarin reële noodzakelijke uitgaven in REMI worden ingevoerd.

Aanbevelingen CEBUD

De aanbeveling van CEBUD over de in aanmerking te nemen reële uitgaven is tweërlei. Ten eerste raden we aan om zoveel als mogelijk te werken met de referentiebudgetten en de in REMI berekende kosten enkel te vervangen door reële uitgaven wanneer deze een juist beeld geven van de minimaal noodzakelijke kosten. We denken hierbij aan de verplicht in te voeren reële huurkosten, maar bijvoorbeeld ook aan de kosten voor water en energie of aan de onderwijskosten voor kinderen in het secundair of hoger onderwijs. Het is aan de maatschappelijk assistenten om te bepalen in welke hulptoelagen doorgedreven maatwerk is aangewezen^{13 14}.

Ten tweede beveelt CEBUD ook aan om alle noodzakelijke uitgaven in te voeren die niet zijn ingegrepen in de referentiebudgetten (zie: Inleiding hierboven).

Voorbeelden hiervan zijn:

- remgeld van de medische kosten voor zieke gezinsleden (zie: 1.3.4);
- alimentatie-uitgaven;

¹² Dit neemt niet weg dat maatschappelijk assistenten ook hier, indien gewenst, over de mogelijkheid beschikken om de reële uitgaven in te brengen als zij van oordeel zijn dat deze best mee verreken worden in het noodzakelijk maandbudget. In dat geval kunnen de feitelijke uitgaven worden ingevoerd in de kolom ‘reële uitgaven’ en moeten de referentiebedragen in de laatste (groene) kolom ‘verrekenend in budget’ overeenkomstig manueel worden aangepast.

¹³ Voor cliënten in schuldhulpverlening zal dit wellicht veel vaker het geval zijn dan voor gezinnen die geen schulden hebben en hun budget goed kunnen beheersen.

¹⁴ Als dit maatwerk voor iedere cliënt in sterke mate ten koste gaat van de kwaliteit van de dienstverlening, en bv. lange wachtlijsten tot gevolg heeft, dan is het niet aangewezen om reële vaste kosten bij alle cliënten op te vragen. Maar dat enkel te doen wanneer de maatschappelijk assistent deze afwijkende kosten al kent, of de cliënt zelf aangeeft dat de kosten uit de referentiebudgetten sterk afwijken van hun eigen kosten.

- autokosten voor gezinnen die onvoldoende mobiel zijn wanneer ze zich enkel kunnen verplaatsen met het openbaar vervoer (zie: 1.3.5);
- kinderopvangkosten;
- maandelijkse aflossingen voor schulden (zie: 1.3.6).

1.3.2 Wat met eenmalige uitgaven die niet automatisch in REMI worden meegenomen?

Inleiding

In paragraaf 1.3.1 beschreven we welke uitgaven in REMI moeten worden ingevuld om een zorgvuldige behoeftediagnose te kunnen maken. Naast deze uitgaven hebben cliënten vaak nog eenmalige, onvoorziene uitgaven, zoals de betaling van een ziekenhuisfactuur, een bril die stukvalt of de kosten van een verhuis.

Praktijk REMI-gebruikers

De meeste REMI-gebruikers voeren deze kosten, gezien het eenmalig karakter niet in, maar nemen deze zelf (geheel of gedeeltelijk) ten laste wanneer REMI de gezinnen als behoeftig diagnosticeert.

Aanbevelingen CEBUD

CEBUD onderschrijft de praktijk van REMI-gebruikers en vindt het raadzaam dat maatschappelijk assistenten per cliënt een overzicht bijhouden van alle eenmalige (medische en andere) kosten. Dit kan hen helpen om op langere termijn een goed zicht krijgen op de financiële noden van de cliënt waardoor sommige 'onverwachte' grote kosten beter voorspelbaar worden.

1.3.3 Wat met de specifieke woonkosten van huurders en huiseigenaars

Inleiding

Zoals hierboven vermeld worden de referentiebudgetten berekend voor typegezinnen die hun woning huren op de private of de sociale huisvestingsmarkt (zie: 1.3.1). De huurprijzen die hiervoor in rekening worden genomen, betreffen de mediane huurprijzen Vlaanderen¹⁵. Omwille van de grote verschillen tussen en binnen Vlaamse regio's en omwille van de zeer grote kost die huisvesting meestal inneemt in het totale budget van gezinnen, rekent REMI niet met de mediane huisvestingskost van huurders in Vlaanderen, maar moeten de reële huurprijzen (+ eventuele bijkomende kosten) er worden ingevoerd.

De woningkosten voor huiseigenaars worden niet mee opgenomen in de berekening van de referentiebudgetten voor typegezinnen. Echter ook huiseigenaars kunnen zich in een financieel kwetsbare situatie bevinden¹⁶. Om ook hun noodzakelijke woonkosten mee in rekening te nemen, is het mogelijk volgende uitgavenposten in REMI in te voeren: de hypotheek, bijkomende kosten, de onroerende voorheffing en de periodieke betalingen voor de schuldsaldoverzekering.

Praktijk REMI-gebruikers

Bijna alle REMI-gebruikers maken interne afspraken over het maximale bedrag aan reële huur dat in REMI mag worden ingevoerd. Enkele verwijzen hiervoor naar de hoogte van de maximale

¹⁵ De mediane huurprijzen voor kwaliteitsvolle woningen op de private huisvestingsmarkt worden berekend op basis van woonenquête (Anfré, MN., Coban E., Hubert J., Kryvobokov M. & Pradella, S., 2021 ; Heylen & Vanderstraeten, 2019, Bruxelles Logement. Service Public Régional de Bruxelles, 2019-2021).

¹⁶ Uit de jaarlijkse REMI-rapportering blijkt dat één op tien van de OCMW-clients voor wie een REMI-dossier werd gemaakt een huiseigenaar is.

huurprijzen om in aanmerking te komen voor de Vlaamse huursubsidie. Ook de kosten voor een hypothecaire lening, (afgetopt op dezelfde hoogte als de huurprijzen), de schuldsaldoverzekering en de onroerende voorheffing nemen de meeste REMI-gebruikers in rekening. Een enkel OCMW voert daarnaast nog een extra maandelijks bedrag (tot zover dit niet zorgt voor de overschrijding van de maximale huurkost) in voor de bijkomende onderhoudskosten van eigenaars aan hun woning.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD beveelt aan de reële huurprijzen en hypotheekkosten in te voeren. Die kunnen eventueel worden afgetopt voor gezinnen met een huisvestingskost die veel hoger ligt dan wat gangbaar is in de regio¹⁷. Als OCMW's werken met maximale huurprijzen, is het van belang om het bedrag ervan regelmatig aan te passen in overeenstemming met de evolutie van de huurprijzen in de regio¹⁸ en om er zich steeds van te vergewissen dat er voldoende woningen beschikbaar zijn met een huurprijs lager dan het bepaalde maximum.

Het in aanmerking nemen van een extra budget voor de onderhoudskosten aan de eigen woning, kan worden verdedigd vanuit het gegeven dat huiseigenaars regelmatig worden geconfronteerd met woninggebreken. Het herstellen ervan neemt meestal een flinke hap uit het gezinsbudget. Daarom is het raadzaam om hiervoor maandelijks een bepaald bedrag opzijzetten. Hoeveel dit moet zijn, valt moeilijk te zeggen. De onderhoudskosten zijn immers erg variabel en eigenaars van een oude woning hebben andere noden dan eigenaars die wonen in een relatief jonge of recent gerenoveerde woning. Volgens het Nederlandse NIBUD (2021) moeten huiseigenaars rekening houden met onderhoudskosten¹⁹ die ongeveer 1% van de aankoopprijs van de woning per jaar bedragen. Wanneer we deze richtlijn vertalen naar de woonsituatie in Vlaanderen, waar in het eerste kwartaal van 2021 de mediane aankoopprijs van een appartement 215.000 euro bedroeg en die van een woonhuis in gesloten of halfopen bebouwing 260.000 euro (Stabel, 2021), dan zouden woningeigenaars het best 2150 euro tot 2600 euro per jaar sparen om hun onderhoudskosten te kunnen betalen. Op maandbasis betekent dit 179 euro à 217 euro.

1.3.4 Wat met medische kosten?

Inleiding

Zoals hierboven toegelicht, worden referentiebudgetten berekend voor typegezinnen met vooraf gedefinieerde kenmerken. Een van deze kenmerken is dat alle gezinsleden in een goede gezondheid verkeren en geen extra zorgnoden hebben (zie: 1.3.1). De praktijk leert echter dat het overgrote deel van de behoeftige gezinnen die aankloppen bij het OCMW ziekte-gerelateerde kosten heeft (bv. voor medicijnen, raadplegingen, behandelingen, ziekenvervoer of aangepaste voeding). Daarom voorziet REMI de mogelijkheid om deze kosten in rekening te brengen.

Praktijk REMI-gebruikers

Alle REMI-gebruikers nemen de remgelden voor (para)medische kosten van langdurig zieke en zorgbehoevende gezinsleden geheel of gedeeltelijk mee in REMI. De meeste OCMW's vullen hiervoor de feitelijk betaalde remgelden of een bepaald percentage hiervan in. De niet vergoedbare²⁰

¹⁷ Ook aftoppen onderaan zou een optie kunnen zijn voor gezinnen die een niet-kwaliteitsvolle woning huren en financieel niet in de mogelijkheid zijn om te verhuizen naar een beter woning.

¹⁸ De jaarlijkse Remi-rapporten kunnen hiervoor nuttig zijn. Ook volgende website kan een goed idee geven van de geldende huurprijzen in een bepaalde gemeente of buurt: <https://www.huurschatter.be>

¹⁹ Het gaat hier om kosten om de gebreken aan de woning te kunnen herstellen, niet om grote verbouwingen aan de woning uit te voeren.

²⁰ Met niet-vergoedbaar bedoelen we de farmaceutische specialiteiten en medische behandelingen waarvoor het RIZIV niet tussenkomt in de kostprijs voor de patiënt.

medicijnen (die behoren tot de zogenaamde D-categorie) en de niet vergoedbare behandelingen worden meestal niet in aanmerking genomen, tenzij de dokter hierom uitdrukkelijk verzoekt. Enkele OCMW's vullen voor gezinnen met hoogoplopende en regelmatig terugkerende medische kosten, de hoogte van de maximumfactuur in.

Aanbeveling CEBUD

Omdat referentiebudgetten uitgaan van gezonde personen en hierin enkel de kosten voor 'normale' gezondheidsuitgaven worden meegenomen, raadt CEBUD aan om in REMI de remgelden voor ziekte-gerelateerde kosten van cliënten volledig in te voeren. Als deze uitgaven niet of slechts gedeeltelijk worden ingevuld, is het behoefteonderzoek onvolledig.

Het invoeren van (een twaalfde van) de maximumfactuur als (maandelijkse) medische kost is een aan te bevelen praktijk voor gezinnen met hoge en zeer regelmatig terugkerende kosten. Deze praktijk betekent bovendien voor de maatschappelijk assistenten van de sociale dienst een niet te onderschatten administratieve ontlasting.

Tot slot, voor eenmalige ziekte gerelateerde kosten, raadt CEBUD aan om deze, gezien het eenmalig karakter, niet in te voeren in REMI maar de kost hiervan voor behoeftige cliënten ten laste te nemen van het OCMW (zie: 1.3.2)

1.3.5 Wat met de studenterkosten van zelfstandige studenten

Inleiding

Studerende (jong)volwassenen die niet meer thuis wonen en (via werk of een uitkering en eventuele studiebeurs) zelf hun studiekosten financieren, kunnen in een sociaal onderzoek naar behoeften niet op dezelfde manier worden behandeld als kinderen die nog thuis wonen. Deze jongvolwassen studerende kinderen zijn nog (grotendeels) afhankelijk van hun ouders voor hun levensonderhoud en het betalen van de studiekosten.

Aanbeveling CEBUD

Wanneer jouw OCMW in het behoeftenonderzoek rekening wil houden met de studiekosten van een zelfstandige student, doe je dit REMI als volgt. Je voert alle inkomsten van deze zelfstandige student (en huisgenoten) in REMI in. Als de student een studietoelage en/of een financiële steun van de hogeschool of de universiteit ontvangt, voer je deze in onder 'andere inkomstenbronnen'. In het tabblad 'uitgaven' voer je de werkelijke studiekosten in van de zelfstandige student onder 'andere uitgaven'. Denk hierbij aan het inschrijvingsgeld van de hogeschool of universiteit en aan de kosten voor cursussen, studieboeken, een computer en andere opleidingsspecifieke noodzakelijke studiekosten. Heel wat hogescholen en universiteiten beschikken vandaag over actuele overzichten van de noodzakelijke studiekosten per opleiding. In de productengids (zie 7.1 Onderwijs) en in de studentenbrochure (www.cebud.be/studentenbrochure) kan je zien hoeveel de gemiddelde studiegerelateerde kost bedraagt voor een student die het volledige inschrijvingsgeld betaalt bij een inschrijving voor 60 studiepunten. Woont de zelfstandige student niet in de buurt van de hogeschool of universiteit, dan hou je best ook rekening met vervoerskosten. Ook die voer je dan als afzonderlijke kost in onder 'andere uitgaven'.

1.3.6 Wat met autokosten en wat is het referentiebudget voor autogebruik?

Inleiding

Een auto kost behoorlijk veel geld. Het bezit en het gebruik ervan neemt maandelijks een grote hap uit het gezinsbudget. Het is daarom van belang dat lokale besturen nadenken en investeren in het

wegwerken van mobiliteitsbarrières wil men mensen uit financieel behoeftige gezinnen voldoende mogelijkheden bieden om aan het maatschappelijk leven te participeren.

De Belgische referentiebudgetten nemen standaard geen kosten mee voor het bezit en het gebruik van een eigen auto. De typegezinnen worden verondersteld voldoende mobiel te zijn wanneer ze zich te voet, met de fiets, met het openbaar vervoer en af en toe met een deelwagen²¹ kunnen verplaatsen. Helaas is basismobiliteit niet overal en altijd gegarandeerd in ons land. Door het gebrekkig aanbod van openbaar vervoer op bepaalde plaatsen (bv. in landelijke regio's) en op bepaalde tijdstippen (bv. op zondag of 's ochtends en 's avonds) hebben veel gezinnen een auto nodig om alle noodzakelijke verplaatsingen te kunnen doen. (Fransen, Vertriest, & Bracke, 2020). Daarom berekent CEBUD jaarlijks ook de minimale autokosten.

Praktijk REMI-gebruikers

Sommige REMI-gebruikers nemen autokosten mee in hun sociaal onderzoek. Andere (vaak stedelijke) OCMW's doen dit meestal niet. Als REMI-gebruikers autokosten meenemen gebruiken ze vaak onderstaande, door CEBUD berekende, bedragen.

Aanbeveling CEBUD

Het sociaal onderzoek van de maatschappelijk assistent moet uitwijzen of er best autokosten worden ingevoerd. Volgende vraag staat hier centraal: zijn alle gezinsleden mobiel genoeg om volwaardig aan de samenleving te kunnen deelnemen en er hun sociale rollen naar behoren te kunnen spelen (zie: 1.3.1)? Indien dit enkel het geval is wanneer zij een beroep kunnen doen op een eigen wagen, beveelt CEBUD aan deze kosten in rekening te nemen.

De kosten die verbonden aan het bezit en gebruik van een auto kunnen worden onderverdeeld in eenmalige kosten en terugkerende kosten. Onder eenmalige kosten vallen de aankoopkosten en de belasting op inverkeerstelling (BIV). Terugkerende kosten zijn: de kosten voor onderhoud en reparatie, de jaarlijkse verkeersbelasting, de brandstofkosten, de autoverzekering en eventueel de kosten voor de controle en milieukeuring²².

Tabel 1: Referentiebudget autokosten voor een tweedehandswagen en 10.000 km per jaar.

	Kost	Afschrijftermijn (in maanden)	Kost per maand
Aankoop + BIV	7252	60	121
Onderhoud en reparatie	600	12	50
Controle en milieukeuring	39	12	3
Verkeersbelasting	118	12	10
Brandstof	990	12	83
Verzekering (jonge bestuurder)	840	12	70
Verzekering (ervaren bestuurder)	405	12	34
TOTAAL jonge bestuurder	9838		336
TOTAAL ervaren bestuurder	9404		300

²¹ Hiervoor wordt de kost van een cambioabonnement berekend + de huur en het gebruik van een deelwagen gedurende 12 halve dagen en één volledige dag per jaar.

²² Een jaarlijkse autokeuring is verplicht vanaf de datum waarop de wagen vier jaar wordt.

1.3.7 Schulden

Inleiding

In REMI wordt een onderscheid gemaakt tussen ‘Schulden’ en ‘Afbetalingen’

Schulden worden niet automatisch mee verrekend in het maandbudget, ook niet als cliënten hiervoor afbetalingen verrichten. Schulden worden louter geregistreerd in REMI, zodat maatschappelijk assistenten weten dat er naast de ingevoerde uitgaven ook nog schulden zijn. Wil men de afbetalingen voor schulden als noodzakelijke uitgaven mee in rekening nemen bij de berekening van het maandbudget, dan moet in het basisdossier worden aangeduid dat er een afbetaalplan is, van wanneer tot wanneer dit loopt en welk(e) bedrag (en) er maandelijks worden afbetaald.

Afbetalingen waarvoor een afbetaalplan als dusdanig in REMI is ingevoerd, worden opgenomen in de berekening van het maandbudget.

Praktijk REMI-gebruikers

OCMW's nemen schulden niet automatisch mee in overweging als noodzakelijke uitgaven om de behoefte van cliënten te diagnosticeren. Een schuldenlast op zich bewijst volgens hen onvoldoende de staat van behoefte. Omdat OCMW's en financiële instellingen duidelijk verschillende rollen hebben, nemen de meeste REMI-gebruikers enkel overlevingsschulden mee in aanmerking bij de berekening van het maandbudget. Overlevingsschulden worden daarbij gedefinieerd als schulden voor noodzakelijke producten en diensten die cliënten niet kunnen betalen omwille van het te lage inkomen of leefgeld. Voorbeelden zijn: water-, energie-, ziekenhuis- of onderwijsschulden, huurachterstallen of deurwaarderskosten.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD adviseert maatschappelijk assistenten om een sociaal onderzoek uit te voeren waarbij, op maat van iedere cliëntsituatie, wordt bekeken in welke mate cliënten overlevingsschulden hebben gemaakt om al hun noodzakelijke kosten te kunnen betalen. In dit geval wordt aangeraden om de afbetaalplannen voor deze overlevingsschulden mee in te voeren in REMI zodat ze worden meegenomen voor de berekening van een noodzakelijk maandbudget. Tegelijk wordt aanbevolen om samen met de cliënt te bekijken hoe bepaalde uitgaven structureel te verminderen, hoe inkomsten te verhogen of financiële kennis en vaardigheden uit te breiden. Bijvoorbeeld door systematisch rechten uit te putten, de (mogelijkheden tot) tewerkstelling uit te breiden of budgetbegeleiding aan te bieden, zodat deze overlevingsschulden niet steeds opnieuw worden opgebouwd.

Mensen die schulden maken door een onaangepast uitgavenpatroon hebben ook vaak nood aan maatschappelijke dienstverlening, bijvoorbeeld onder de vorm van budget- en schuldhulpverlening. Zeker in het geval van een zware schuldensituatie betekent dit voor schuldenaars een niet te onderschatten belasting voor hun welzijn én dat van hun kinderen. Samen met hen moet worden nagedacht over hoe schulden afbetalen en menswaardig leven zo goed mogelijk kunnen worden gerijmd.

Voor cliënten in collectieve schuldenregeling wiens budget geheel of grotendeels wordt beheerd door een schuldbemiddelaar bevelen we niet aan om REMI te gebruiken om bijvoorbeeld te bepalen hoeveel leefgeld een gezin nodig heeft om menswaardig te kunnen leven. Er zijn immers grote verschillen in wat cliënten worden verwacht met hun leefgeld te moeten betalen. Voor deze gezinnen, is het meer aangewezen om de MELISA- tool te gebruiken. MELISA berekent, op maat van iedere cliëntsituatie, hoeveel leefgeld minimaal vereist is. De tool heeft als bijkomend voordeel dat

het de dialoog tussen schuldenaar en schuldbemiddelaar op gang brengt met het oog op de realisatie van een haalbaar schuldafbouwtraject. MELISA laat zien voor welke inkomsten- of uitgavenposten verbetering mogelijk is en laat toe om gaandeweg meer verantwoordelijkheden op vlak van budgetbeheer aan de cliënt overdragen.

2. Afspraken over maatschappelijke dienstverlening gekoppeld aan REMI

2.1 Welk aanbod van maatschappelijke dienstverlening ingeval van een negatief saldo?

REMI diagnosticeert de financiële behoefte op maat van iedere gezinssituatie. De tool geeft als resultaat een maandbudget waarin het saldo van inkomsten en noodzakelijke uitgaven de mate van behoefte toont. Hoe groter het positief saldo, hoe meer het gezinsbudget volstaat om alle noodzakelijke kosten te kunnen betalen. Hoe groter het negatief saldo, hoe minder het gezinsbudget toelaat om alle noodzakelijke behoeften te vervullen met het oog op volwaardige maatschappelijke participatie.

Het toekennen van aanvullende financiële steun is één van de mogelijkheden in het financieel ondersteunen van behoeftige gezinnen door OCMW's. Andere noodzakelijke stappen die OCMW's samen met cliënten kunnen zetten zijn:

- Zorgen dat alle rechten op andere inkomsten of tussenkomsten worden uitgeput;
- Nagaan of de huidige inkomsten kunnen worden verhoogd door het vinden van passende tewerkstelling of het uitbreiden van arbeidsuren.
- Onderzoeken in welke mate vaste kosten zoals bijvoorbeeld huur, energie, kinderopvang, internet of telefonie kunnen worden beperkt.
- Immateriële ondersteuning bieden (budgetbegeleiding, verslavingszorg, woonbegeleiding, ...) die de financiële redzaamheid van kwetsbare gezinnen verbetert

Deze vier stappen verhogen het besteedbaar inkomen van gezinnen structureel. Doch vaak kunnen ze niet worden gerealiseerd op korte termijn of volstaan ze niet om het negatieve saldo volledig weg te werken. In dat geval is het (tijdelijk) verlenen van aanvullende financiële steun aangewezen. Immers, een gebrek aan financiële middelen heeft een negatieve impact op veel levensdomeinen, zoals huisvesting, gezondheid, onderwijs, mobiliteit of sociale relaties. Daarnaast veroorzaakt het ook psychosociale problemen, zoals stress, depressie, schaamte, kortetermijndenken en verlies van zelfcontrole (zie: Baumeister & Thierney, 2012; Breitenbach, Kapferer, & Sedmak, 2021; Gladstone, Jachimowicz, Greenberg & Galinsky, 2021; Liston et al, 2009; Mullainathan & Shafir, 2013; Ridley, Rao, Schilbach, & Patel, 2020). Die beperken het vermogen van mensen om toekomstgericht en weloverwogen te handelen en leiden ertoe dat ze moeilijk afstand kunnen nemen van hun gewoonten en teruggetrokken gedrag gaan vertonen. Zo geraken ze verstrikt in een vicieuze armoedecirkel (Haushofer & Fehr, 2014). Armoede schaadt niet enkel het individu, ook de maatschappij lijdt hieronder. Zo tasten overlevingsstrategieën als uitkeringsfraude, zwartwerk, diefstal of overlast de maatschappelijke cohesie aan. De extra uitgaven voor gezondheid, werkloosheid, bijstand, afwezigheden op het werk, bijzondere jeugdbijstand of criminaliteit kosten de samenleving handen vol geld, terwijl de inkomsten uit belasting- en sociale zekerheidsbijdragen verkleinen²³.

²³ McLaughlin & Rank (2018) raamden de maatschappelijke kost van kinderarmoede in de VS op 5,4% van het BBP en berekenden dat elke dollar die wordt geïnvesteerd in het bestrijden van kinderarmoede, meer dan zeven dollar opbrengt. Voor ons land kwamen studenten van de Vlerick Business School tot gelijkaardige maatschappelijke opbrengsten (Benhadda, Geerinck, & García, 2020).

2.2 Hoeveel bedraagt de hoogte van de aanvullende financiële steun?

Inleiding

De OCMW-wet geeft OCMW's een zeer grote beleidsruimte om te bepalen hoe zij curatieve en preventieve acties verzekeren om de maatschappelijke participatie van behoeftige cliënten te bevorderen (OCMW-wet, art. 57 § 1). OCMW's beslissen autonoom over de aard en de omvang van de hulp- en steunverlening die wordt verstrekt. Hierdoor stelt men in de praktijk grote verschillen vast tussen OCMW's met betrekking tot de aard, de toekenningsvoorwaarden en het niveau van de verstrekte aanvullende financiële steun. Deze grote verschillen in de aanvullende financiële steun die wordt toegekend aan een alsmaar groeiende groep van kwetsbare burgers (Storms & Van Mechelen, 2016; Van Mechelen, Zamora, & Cantillon, 2016) leiden ertoe dat de invulling van het recht op een - menswaardig leven voor iedere Belg (art. 23 van de grondwet) in hoge en toenemende mate wordt bepaald door de woonplaats van de cliënt.

REMI maakt een meer gelijkwaardige hulpverlening mogelijk omdat het vertrekt van een gemeenschappelijke visie op menselijke waardigheid. Daarnaast moedigt de tool maatschappelijk assistenten aan om zorgvuldig maatwerk te leveren en geeft het beleidsverantwoordelijken voldoende autonomie om gemotiveerde beslissingen te nemen over de meest gepaste hulpverlening in de gegeven lokale sociaaleconomische en politieke context. Om hun kerntaken behoorlijk te kunnen vervullen moeten lokale overheden niet alleen kunnen terugvallen op voldoende knowhow en goede instrumenten; ze moeten ook voldoende budget kunnen vrijmaken om alle kwetsbare gezinnen op adequate wijze te kunnen ondersteunen. De hoogte van het vereiste budget is aanzienlijk omdat de gelaagde structuur van onze welvaartsstaat (die steunt op het principe dat werken loont) vereist dat zowel de kelderverdieping (sociale bijstand) als het gelijkvloers (minimum sociale zekerheids-uitkeringen) en de eerste verdieping (minimumlonen) van ons sociale beschermingssysteem moet worden opgetild²⁴. Lokale overheden verwachten dan ook duidelijke inspanningen van de federale en regionale overheden van ons land (VVSG, 2019). Het optrekken van alle minimuminkomens, het vergroten van de betaalbaarheid van noodzakelijke goederen en diensten en het garanderen van voldoende toegang tot publieke goederen en diensten aan kwetsbare burgers, zal de toevloed van financieel kwetsbare gezinnen naar de OCMW's in sterke mate verminderen en de bestuurskracht van gemeenten en steden vergroten.

Praktijk REMI-gebruikers

Uit een bevraging van de REMI-gebruikers door CEBUD eind 2020 blijkt dat ieder OCMW afspraken maakt over de maatschappelijke dienstverlening aan cliënten met een negatief saldo. De overgrote meerderheid (96%) biedt aanvullende financiële steun aan behoeftige cliënten die tot de door hen bepaalde doelgroep behoren (zie: 1.1.1). De hoogte hiervan is afhankelijk van de grootte van de vastgestelde behoefte, maar vaak ook van de budgettaire ruimte van een lokaal bestuur. Meer dan de helft van de bevraagde OCMW's dicht het negatieve saldo niet volledig en beperkt de aanvullende financiële steun tot een forfaitair maximumbedrag per gezinstype (32%) of tot de zogenaamde 'kritische grens' (23%). Die weerspiegelt een bepaalde afstand van het beschikbaar gezinsinkomen (inclusief aanvullende financiële steun) tot het arbeidsinkomen dat gezinnen kunnen verdienen bij een voltijdse tewerkstelling aan het minimumloon. De hoogte van de kritische grens (met name de

²⁴ Onderzoekers van de universiteit Antwerpen (Collado, Cantillon, Van den Bosch, Goedemé, & Vandelannoote, 2019) berekenden dat het dichten van de armoedekloof op zulke wijze dat de laagstbetaalde jobs financieel aantrekkelijk blijven, minstens drie procent van het totale beschikbaar inkomen kost. Anderzijds kan deze hoge kost worden beschouwd als een investeringsbudget dat individu en samenleving een veelvoud oplevert (zie voetnoot 20).

procentuele afstand ten opzichte van het netto loon) varieert in de praktijk tussen OCMW's en ook soms tussen gezinstypes binnen een OCMW.

Daar waar REMI de verschillen in het toekennen van aanvullende financiële steun binnen eenzelfde OCMW doet verdwijnen, blijven deze verschillen tussen OCMW's bestaan. 80% van de REMI-gebruikers vindt dit geen goede zaak en is daarom voorstander van bovenlokale richtlijnen. Ook de federale en de Vlaamse regering (Federale overheid, 2020; Vlaamse Overheid, 2019) zien vandaag de noodzaak aan een bovenlokaal kader voor aanvullende financiële steun. Beiden koppelen dit aan het belang van activering²⁵.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD raadt aan om het volledige negatieve saldo als aanvullende financiële steun toe te kennen aan gezinnen die voldoen aan de voorwaarden (zie 2.4) en voor wie alle noodzakelijk stappen werden gezet om hun financiële leefsituatie structureel te verbeteren (zie 2.1). Deze aanbeveling is gebaseerd op de wetenschappelijke literatuur die aantoonde dat een tekort aan inkomen schadelijk is voor mens en maatschappij (zie: 2.1). Het kunnen beschikken over een menswaardig inkomen biedt mensen de ruimte om terug greep krijgen op hun leven en de armoedecirkel te doorbreken. Zo wordt de dagelijkse overlevingsstrijd een halt toegeroepen (zie: Banerjee & Duflo, 2011, zie ook Troller-Renfree, et al., 2022²⁶). Het toekennen van aanvullende financiële steun ter hoogte van het negatieve REMI-saldo brengt de gelaagdheid van ons sociaal beschermingssysteem niet in gevaar bij beperkte huisvestingskosten²⁷.

Belangrijke kanttekeningen bij het toepassen van een kritische grens t.o.v. het minimumloon

Het hanteren van een kritische afstand ten opzichte van het minimumloon is een praktijk die meerdere OCMW's hanteren. Hierbij wordt de aanvullende steun afgetoetst zodat het inkomen nooit een bepaald percentage (OCMW's hanteren percentages van 65%, tot 93%) van het minimumloon overstijgt met de bedoeling om uitkeringsgerechtigden de nodige stimuli te geven om werk te zoeken. Hieronder geven we een aantal kanttekeningen bij deze praktijk die ons doen besluiten om geen kritische grenzen te hanteren bij het bepalen van de hoogte van de aanvullende financiële steun.

²⁵ "De aanvullende financiële steun veronderstelt het meewerken aan een activeringstraject op maat (al dan niet via het bestaande GPMI)" (Federale overheid, 2020, p.27). "Op die manier geven we de lokale besturen een kader om met respect voor de lokale autonomie ervoor te zorgen dat deze aanvullende steun terecht komt bij de groep die er het meest nood aan heeft en tegelijk het risico op een werkloosheids- of inactiviteitsvallen te vermijden" (Vlaamse overheid, p. 89).

²⁶ In recent Amerikaans onderzoek toont Troller-Renfree, et al. aan dat het geven van een maandelijkse onvoorwaardelijke financiële steun aan gezinnen met een laag inkomen en pasgeboren baby's een positief effect heeft op de hersenactiviteit van de kinderen. Door een maandelijkse financiële steun van 333 dollar veranderden de ervaringen van de baby's en paste hun hersenactiviteit zich aan die ervaringen aan. De vastgestelde veranderingen in de kracht van de hersenactiviteit op de leeftijd van een jaar zijn qua grootte vergelijkbaar met deze die werden vastgesteld bij onderwijsinterventies. De veranderingen blijken significant groter dan bij eenjarige baby's die werden geboren in de controlegroep waar de gezinnen 20 dollar per maand ontvingen. Verder onderzoek moet uitwijzen waaraan deze veranderingen kunnen worden toegeschreven. Zo zal de extra financiële steun een belangrijke, maar wellicht verschillende invloed hebben op de hoogte van de gezinsuitgaven, op de arbeidsmarktparticipatie van de ouders, het opvoedingsgedrag van de ouders en de stress binnen het gezin. Zie ook: <https://radio1.be/geld-geven-aan-een-kersverse-moeder-stimuleert-de-hersenen-van-haar-baby?deliveryName=DM183642>

²⁷ Om werken aan te moedigen liggen de minimumlonen best boven de uitkeringen uit sociale bijstand en sociale zekerheid (leeflonen en minimum werkloosheidsuitkeringen, inclusief AFS). Indien het volledige negatieve saldo als AFS wordt toegekend zal dit voor de meeste minimumloners met beperkte huisvestingskosten, te weten dat in de meeste sectoren het minimumloon 20% hoger ligt dan het nationaal gewaarborgd gemiddeld minimum maandinkomen (GGMMI) (Vandekerckhove, 2020). Voor gezinnen die wonen in regio's waar de huurprijzen hoger zijn dan gemiddeld in Vlaanderen en voor gezinnen die een auto nodig hebben om voldoende mobiel te kunnen zijn, moet worden gezocht naar een structurele oplossing om deze uitgavenposten te verminderen.

Het hanteren van een kritische grens past in het dominante ontmoedigingsperspectief dat stelt dat door genereuze uitkeringen mensen niet worden aangespoord om werk te zoeken (Moffitt, 2014; Riphahn & Schrader, 2018 in Baert, 2019). Ander onderzoek toont echter aan dat dit verband verre van rechtlijnig is (Kolsrud et al., 2018; Moffitt, 2014; Van Belle et al., 2018 in : Marx & Horemans 2021), maar in sterke mate afhangt van de institutionele context (Biegert, 2017)²⁸. Daarnaast zijn deze onderzoeken over de effectiviteit van economische prikkels vooral gebaseerd op kwantitatieve data, en hebben ze onvoldoende oog voor persoonlijke en contextuele factoren die vaak zwaarder wegen dan financiële. Hierboven verwezen we al naar de wetenschappelijke literatuur die het oorzakelijk verband aantoont tussen enerzijds een gebrek aan financiële middelen en anderzijds psychosociale problemen en het vermogen van mensen om toekomstgericht en weloverwogen te handelen (Haushofer & Fehr, 2014). Hierbij aansluitend bevestigt recent Deens onderzoek het grote belang van gezondheid, zelfredzaamheid, aanvaardbare leefomstandigheden, inzetbaarheid en self-efficacy²⁹ bij het vinden van werk (Hussain, Ejrnæs & Larsen, 2021).

Indien REMI-gebruikers toch willen werken met een kritische grens raden we aan om grondig te bekijken welk percentage wordt gehanteerd als afstand ten opzichte van het minimumloon en zich ervan te vergewissen of deze afstand nog steeds een niveau vertegenwoordigt dat een menswaardig leven toelaat. Immers in een aantal situaties, afhankelijk van het gezinstype en de woonsituatie is ook het minimumloon ontoereikend om volwaardig aan de samenleving te kunnen deelnemen.

Een tweede reden om geen kritische grens te hanteren is de ongelijkwaardige behandeling van gezinnen met hoge noodzakelijke kosten (gezinnen die hun woning huren op de private huisvestingsmarkt) vergeleken met gezinnen die relatief beperkte vaste kosten hebben (gezinnen die een sociale woning huren). De noodzakelijke uitgaven van deze laatste gezinnen zullen- alle andere omstandigheden gelijk blijvend- de kritische grens ten opzichte van het minimumloon veel minder snel bereiken en zullen hierdoor een hoger bedrag aan aanvullende financiële steun ontvangen, terwijl ze in feite minder behoeftig zijn omdat ze al een belangrijk financieel voordeel ontvangen in natura (nl. het kunnen beschikken over een sociale woning).

Tot slot zijn we geen voorstander om een verschillend percentage van kritische grens te hanteren naargelang de gezinssituatie. Enkele OCMW's hebben bijvoorbeeld een lagere grens voor alleenstaanden dan voor gezinnen met kinderen. Deze praktijk is vooral ingegeven vanuit budgettaire overwegingen en vanuit de doelstelling om de strijd tegen kinderarmoede aan te gaan. CEBUD maakt hierbij de bedenking dat deze verschillende, vaak arbitrair vastgestelde percentages indruisen tegen het gelijkheidsbeginsel dat van een overheid verwacht dat gelijke gevallen op gelijke wijze worden behandeld.

We zijn ons ervan bewust dat het toekennen van aanvullende financiële steun ter hoogte van het negatieve saldo -bij ongewijzigde bovenlokaal beleid- een aanzienlijke kost met zich meebrengt. Niet alle lokale besturen kunnen hiervoor voldoende budgettaire ruimte vrijmaken. Toch mag dit lokale besturen niet tegenhouden om stappen voorwaarts te zetten. De grondwet verplicht immers alle overheden in ons land om -binnen de grenzen van het mogelijke- maatregelen te nemen om het recht op een toereikend inkomen progressief te waarborgen (zie: Bouckaert, 2007; Maes, 2003; Stroobant, 2008 in: Storms, 2012). De meeste lokale besturen die financiële steun toekennen op basis van REMI hanteren een stapsgewijze aanpak om de budgettaire impact goed te kunnen inschatten. Hierbij beperken ze in eerste instantie de doelgroep en breiden die later uit naar iedereen die steun vraagt of nodig heeft (zie 1.1.1).

²⁸ Hogere uitkeringen blijken mensen niet te ontmoedigen om werk te zoeken wanneer de arbeidsmarkt aantrekkelijke banen biedt. Wanneer dit niet het geval is, blijken genereuze uitkeringen een belemmering te zijn om werk te zoeken.

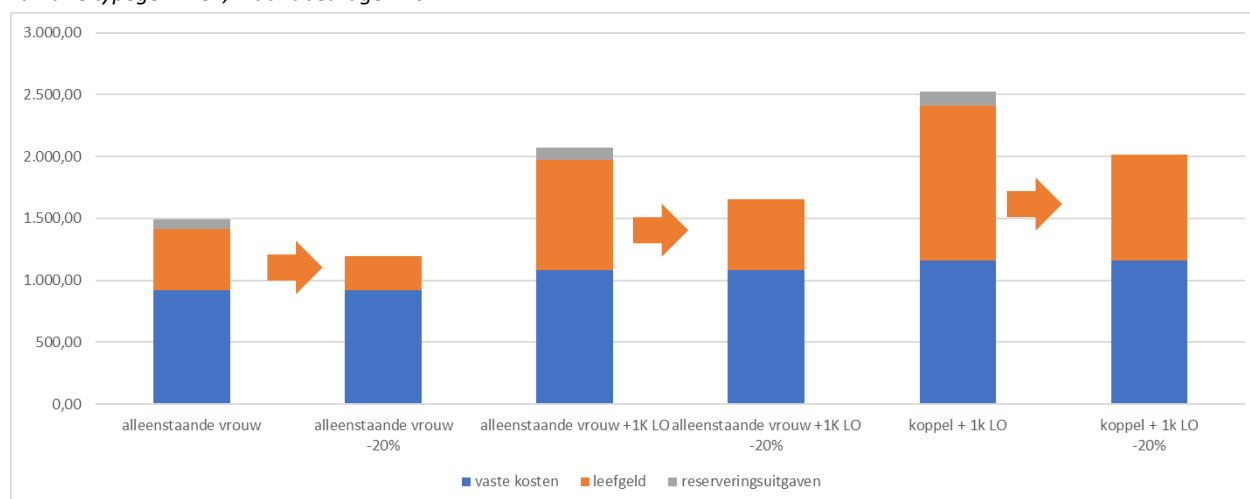
²⁹ Zelfeffectiviteit is het geloof in eigen kunnen om succesvol te zijn in bepaalde situaties. Het is een belangrijk element in theorieën van motivatie en gedragsverandering.

2.3 Kan je de vereiste aanvullende financiële steun procentueel verminderen?

Een vaak voorkomende vraag van OCMW's die aan de slag wensen te gaan met REMI en vrezen dat het budgettair geen haalbare kaart zou zijn, is, of het mogelijk is om de hoogte van de vereiste aanvullende financiële steun procentueel te verminderen. Het lijkt er immers op dat het verminderen van de vereiste aanvullende financiële steun met eenzelfde percentage alle behoeftige gezinnen gelijkwaardig behandelt. Dit is echter niet het geval. Het procentueel verminderen van de vereiste steun heeft een verschillende impact op het budget naargelang de gezinssituatie, zoals we illustreren in Figuur 1. Daarom raden we OCMW's af om dit te doen.

In Figuur 1 tonen we het referentiebudget voor een alleenstaande vrouw, een alleenstaande vrouw met een kind en een koppel met een kind. Het kind in beide typegezinnen volgt lager onderwijs (LO). De referentiebudgetten van deze drie gezinnen werden, net zoals in het REMI maandbudget, gegroepeerd: in vaste kosten, leefgeld en 'toekomstige voorzieningen'. Zoals kan worden afgelezen neemt het aandeel van de vaste kosten (waaronder huishuur, energiekosten of verzekeringen) in het totale referentiebudget af naarmate het gezin groter wordt.

Figuur 1 : Impact van het verminderen van de vereiste aanvullende financiële steun met 20% op de noodzakelijke uitgaven van drie typegezinnen, maandbedragen 2022

Dit impliceert dat het procentueel verminderen van de vereiste aanvullende financiële steun een relatief grotere impact heeft op het vrij besteedbare budget (leefgeld en spaargelden) van kleine gezinnen. De vermindering heeft immers geen impact op de vaste kosten, want die moeten in ieder geval worden betaald.

We illustreren dit met een voorbeeld:

Indien het referentiebudget (voor gezinnen in goede gezondheid, private huur, niet werkend) van een alleenstaande (1494 euro), een eenoudergezin met één kind (2071 euro) of een koppel met één kind (2521 euro) met 20% wordt verminderd, betekent dit een procentuele vermindering van de leef- en spaargelden met respectievelijk:

- 52% voor een alleenstaande (van 571 euro naar 271 euro)
- 42 % voor een alleenstaande met 1 kind in het lager onderwijs (van 986 euro naar 572 euro)

- 37% voor een koppel met 1 kind in het lager onderwijs (van 1364 euro naar 860 euro).

Een manier waarop het verminderen van de vereiste aanvullende financiële steun geen verschillende uitwerking heeft naargelang de gezinsgrootte, is door enkel het te lage inkomen aan te vullen tot op het niveau van de vaste kosten en het leefgeld, zonder de noodzakelijke 'toekomstige voorzieningen' mee in rekening te nemen. Dit impliceert wel, dat indien de cliënten in de loop van het hulpverleningsproces (en in vele gevallen ook nadien) toch te maken krijgen met grote onverwachte uitgaven, de financiering ervan apart moet worden bekeken.

2.4 Kan het OCMW voorwaarden verbinden aan het toekennen van aanvullende financiële steun?

Inleiding

Zoals hierboven toegelicht behoort het tot de autonomie van ieder OCMW om te bepalen op welke wijze het recht tot maatschappelijke dienstverlening wordt ingevuld. Dit wil zeggen dat het ook ieder OCMW vrijstaat om al dan niet voorwaarden te verbinden aan het toekennen van aanvullende financiële steun.

Praktijk REMI-gebruikers

De meeste REMI-gebruikers (83%) verbinden voorwaarden aan het verlenen van financiële of materiële steun. Deze voorwaarden kunnen zeer verschillend zijn en variëren van 'meewerken aan een begeleidingstraject' en 'rechten uitputten' die gelden voor alle gezinnen tot 'het inschrijven in een sociale huisvestingsmaatschappij', 'budgetbeheer' of 'een energiescan laten uitvoeren'.

Aanbeveling CEBUD

Als OCMW's voorwaarden willen verbinden aan het verlenen van aanvullende financiële steun aan financieel behoeftige gezinnen, vindt CEBUD het belangrijk dat de voorwaarden bedoeld zijn om hun toekomstige leefomstandigheden te verbeteren met het oog op het vergroten van hun zelfredzaamheid. Voorwaarden die zijn gekoppeld aan gedrag of leefsituaties in het verleden verhinderen immers het doorbreken van de vicieuze armoedecirkel. Van belang is dat maatschappelijk assistenten in samenspraak met cliënten zoeken naar de geschikte voorwaarden. Er is immers vaak aangetoond dat interventieprogramma's pas werken als mensen zich erachter zetten. Ze hoeven iets op zich niet graag te doen, maar ze moeten wel het gevoel hebben dat ze er zelf voor kiezen en de vrijheid ervaren om te doen wat ze willen doen. De keuzeopties en de keuze zelf moeten, met andere woorden, stroken met hun waarden (Moller, Deci, & Ryan, 2006). De sociale Balans³⁰ die CEBUD ontwikkelde kan hier een nuttig instrument zijn.

Los van voorwaardelijke steun is er een bijkomend argument om naast het verlenen van aanvullende financiële steun ook sociale ondersteuning te bieden aan de door REMI gediagnosticeerde behoeftige gezinnen. Immers, de referentiebudgetten die aan de grondslag liggen van de REMI-tool vertegenwoordigen het minimum budget dat volstaat voor burgers die goed geïnformeerd,

³⁰ De [Sociale Balans](#) is een online tool waarmee maatschappelijk assistenten integraal de leefsituaties van individuen of gezinnen in kaart kunnen brengen en opvolgen. Hulpverlener en hulpvrager geven samen een score aan leefsituaties in verschillende levensdomeinen en bepalen van daaruit aan welke domeinen ze samen zullen werken en welke doelstellingen ze vooropstellen. De Sociale Balans toont in één oogopslag op welke domeinen er zich uitdagingen en verbeteringen voordoen en hoe de leefsituaties van de hulpvrager evolueren.

zelfredzaam en zelfstandig zijn en ook geen bijzondere medische of zorgbehoeften hebben. Het is dus steeds nuttig om af te toetsen in welke mate deze voorwaarden gerealiseerd zijn. En zo niet, te werken aan de voorwaarden om deze individuele competenties en leefomstandigheden te versterken.

Als een cliënt er niet in slaagt om zich te houden aan de gemaakte afspraken, is het belangrijk om in gedachten te houden dat herval een veelvoorkomend onderdeel is van duurzame gedragsverandering (zie: Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992 in: Storms, 2019). Belangrijk is dan ook dat de cliënt niet onmenselijk wordt bestraft. Het motiveren van cliënten is daarnaast ook een belangrijk onderdeel van het hulpverleningsproces (zie: Miller & Rollnick, 2005 in: Storms, 2019). Opvolging en vooral positieve feedback zijn hierin belangrijke ingrediënten. Heel wat cliënten hebben relatief weinig 'succes'-ervaringen, dus een extra schouderklopje kan voor hen veel betekenen.

2.5 Hoe het maandbudget toegankelijk maken voor de leden van het BCSD?

Inleiding

Van iedere cliënt waarvoor op het BCSD een steunvraag voorligt, geeft het REMI-maandbudget een up-to-date, gestructureerd overzicht van inkomsten en noodzakelijke uitgaven. Dit is belangrijke informatie voor de leden van het BCSD omdat dit overzicht niet alleen de mate van behoefte toont, maar ook laat zien welke verbeterpistes op de korte en middellange termijn zouden kunnen worden genomen.

Praktijk REMI-gebruikers

Op dit moment zijn er enkele OCMW's die systematisch een REMI-maandbudget toevoegen aan het sociaal verslag voor de leden van het BCSD, de meeste OCMW's doen dit (nog) niet.

Aanbeveling CEBUD

CEBUD beveelt alle REMI-gebruikers aan om het maandbudget toe te voegen aan ieder sociaal verslag dat wordt voorgelegd op het BCSD. We zijn ervan overtuigd dat dit een juister (lees: actueler) en vollediger zicht kan geven op de mate van financiële behoefte van de hulpvrager. Hierdoor kan het BCSD beter onderbouwde beslissingen nemen. Vandaag kunnen de leden van het BCSD deze informatie terugvinden in het sociaal (tekstueel) verslag. Echter, in vele gevallen is deze informatie niet volledig en/of actueel.

Referenties

- Anfried, M.N., Coban E., Hubert J., Kryvobokov M. & Pradella, S. (2021), *Chiffres clés du logement en Wallonie* - Cinquième édition, Centre d'Études en Habitat Durable de Wallonie, Rapport, Charleroi, 225 pages.
- Baert, S. (2019). *Activering 2.0: Ontdooi de ijsschots*. Itinera institute analyse 4 juni 2019.
- Banerjee, A. V., & Duflo, E. (2011). *Arm & kansrijk. Een nieuwe visie op het bestrijden van armoede*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam uitgevers.
- Baumeister, R. F., & Thierney, J. (2012). *Wilskracht. De herontdekking van de grootste kracht van de mens*. Amsterdam: Nieuwezijds.
- Benhadda, Geerinck, & García. (2020). In-Company Project: Stichting Pelicano Vlerick promotor: Prof. Dirk Buyens.
- Biegert, T. (2017). Welfare Benefits and Unemployment in Affluent Democracies: The Moderating Role of the Institutional Insider/Outsider Divide. *American Sociological Review*, 82(5), p. 1037–1064.
- Bouckaert, S. (2007). *Documentloze vreemdelingen. Grondrechtenbescherming doorheen de Belgische en internationale rechtspraak vanaf 1985*. Antwerpen-Apeldoorn: Maklu.
- Breitenbach, M., Kapferer, E., & Sedmak, C. (2021). The Unhealthy Relationship Between Stress and Poverty. In *Stress and Poverty* (pp. 123-146): Springer.
- Collado, Cantillon, Van den Bosch, Goedemé, & Vandelannoote. (2019). The End of Cheap Talk about Poverty Reduction: The Cost of Closing the Poverty Gap while Maintaining Work Incentives. In Cantillon, Goedemé & Hills (Eds.), *Decent Incomes for All. Improving Policies in Europe.*: Oxford University Press.
- Cornelis, I., Peeters, N., Reynaert, J.-F., Thijs, P., Nisen, L., & Storms, B. (2012). *REMI: referentiebudgetten voor een menswaardig inkomen, een webapplicatie*: CEBUD/Université de Liège.
- Cuypers, D., & Torfs, D. (2016). Van bestaansminimum naar maatschappelijke integratie: van laatste vangnet met grote mazen naar sociale activering. In M. De Wilde, B. Cantillon, F. Vandenbroucke & M. De Bie (Eds.), *40 jaar OCMW & sociale bijstand* (pp. 33-48). Leuven: Acco.
- Federale overheid. (2020). *Regeerakkoord, 30 september 2020*.
- Fransen, K., Vertriest, M., & Bracke, A. (2020). *Minder mobiel, een bewuste keuze? Op zoek naar mobiliteitsbarrières die een volwaardige maatschappelijke participatie hinderen*. Gent: Netwerk duurzame mobiliteit.
- Gladstone, J. J., Jachimowicz, J. M., Greenberg, A. E., & Galinsky, A. D. (2021). Financial shame spirals: How shame intensifies financial hardship. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 167, 42-56.
- Goedemé, T., Penne, T., Van den Bosch, K., & Storms, B. (2019). Is there common ground for defining a decent social minimum in Europe? In T. Kotkas, I. Leijten & P. F (Eds.), *Specifying and securing a social minimum in the battle against poverty* (pp. 93-109): Bloomsbury Publishing Plc.
- Haushofer, J., & Fehr, E. (2014). On the psychology of poverty. *Science*, 344(6186), 862-867.
- Heylen, K., & Vanderstraeten, L. (2019). *Wonen in Vlaanderen anno 2018*: Gompel&Svacina.
- Hiah, J., & Knijn, T. (2020). Rechtvaardigheid en participatie in de sociale bijstand. Gelijkwaardigheid door herverdeling, erkenning en vertegenwoordiging. In T. Kampen, M. Sebrechts, T. Knijn & E. Tonkens (Eds.), *Streng maar onrechtvaardig. De bijstand gewogen*. Amsterdam: VanGennep.
- Hoger Raad voor de Werkgelegenheid (2021). Welke positie hebben laaggeschoolden op de arbeidsmarkt in België?

- Hussain, M. A., Ejrnæs, M., & Larsen, J. E. (2021). Are benefit reductions an effective activation strategy? The case of the lowest benefit recipients in Denmark. *Journal of Social Policy*, 50(3), 569-587.
- Liston, C., McEwen, B. S., & Casey, B. J. (2009). Psychosocial stress reversibly disrupts prefrontal processing and attentional control. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106(3), 912-917.
- Maes, G. (2003). *De afdwingbaarheid van de sociale grondrechten*. Antwerpen: Intersentia.
- Marx, I., Horemans, J. (2021). *Terug op de sporen. Krijtlijnen voor een sociaal-economische relance*. CSB-Berichten. Maart 2021. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Miller, W., & Rollnick, S. (2005). Motiverende gespreksvoering. *Een methode om mensen voor te bereiden op verandering*. Ouderkerk aan den IJssel: Ekklesia.
- Moller, A. C., Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2006). Choice and ego-depletion: The moderating role of autonomy. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(8), 1024-1036.
- NIBUD. (2021). *Wijzer in geldzaken. Checklist huren of kopen.*, from <https://www.wijzeringeldzaken.nl/Huren/checklist-huren-of-kopen>
- Peeters, N., Verstuyf, J., Soetens, B., & Storms, B. (2016). *Omdat je geld telt! Draaiboek voor het opzetten en uitvoeren van een groepswerking rond budgetteringsvaardigheden*. Geel: Thomas More: CEBUD. In samenwerking met OCMW Beringen, OCMW Herentals, BIZ Kempen, BIZ Oost-Brabant, BIZ regio Antwerpen en BIZ Oost-Vlaanderen.
- Prochaska, J. O., DiClemente, C. C., & Norcross, J. C. (1992). In search of how people change: applications to addictive behaviors. *American Psychologist*, 47(9), 1102-1114.
- Ridley, M., Rao, G., Schilbach, F., & Patel, V. (2020). Poverty, depression, and anxiety: Causal evidence and mechanisms. *Science*, 370(6522).
- Stabel. (2021). *woningprijzen eerste kwartaal -2021*, from <https://statbel.fgov.be/nl/nieuws/woningprijzen-eerste-kwartaal-2021>
- Steunpunt tot bestrijding van armoede bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. (2018). *Voorbij het statuut van de samenwonende. Verslag van de reflectievoormiddag. 19 april 2018*. Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting.
- Storms, B. (2012). *Referentiebudgetten voor maatschappelijke participatie [Reference budgets for social participation]*. PhD thesis, Antwerp: University of Antwerp.
- Storms, B. (2019). *Go tegen gezinsarmoede. Een onderzoek naar de werking en de resultaten van het GezinsOndersteuningsteam in Mechelen*. Mechelen: Sociaal Huis Mechelen.
- Storms, B., & Frederickx, M. (2020). REMI: instrument voor een gelijkwaardige beoordeling van de financiële behoefte en het bepalen van aanvullende financiële steun door OCMW's. *CEBUD Working Paper 20/02*, 26.
- Storms, B., & Van Mechelen, N. (2016). De doeltreffendheid van de bijstandsinkomens. In M. De Wilde, Cantillon, B., Vandenbroucke, F., De Bie, M. (Ed.), *40 jaar sociale bijstand* (pp. 65-83). Leuven: Acco.
- Stroobant, M. (2008). Artikel 23 van de grondwet en de armoedeproblematiek. In F. De Boe (Ed.), *Armoede - waardigheid - mensenrechten. 10 Jaar Samenwerkingsakkoord* (pp. 39-48). Brussel: Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding.
- Troller-Renfree, S. V., Costanzo, M. A., Duncan, G. J., Magnuson, K., Gennetian, L. A., Yoshikawa, H., Halpern-Meeking, S., Foxh, N.A. & Noble, K. G. (2022). The impact of a poverty reduction intervention on infant brain activity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(5).
- Vandekerckhove, S., Desiere, S., Lenaerts, K. (2020). Minimum wages and wage compression in Belgian industries. Working Paper n°387 National Bank of Belgium.
- Van Mechelen, N., Zamora, D., & Cantillon, B. (2016). De groei en diversificatie van de bijstandspopulatie. In M. De Wilde, B. Cantillon, F. Vandenbroucke & M. De Bie (Eds.), *40 jaar OCMW en bijstand* (pp. 13-32). Leuven: Acco.

- Vlaamse Overheid. (2019). Vlaamse regering 2019-2024. Regeerakkoord. In D. K. Bestuur (Ed.). Brussel.
- VVSG. (2019). *Globale strategie om armoede te bestrijden. Technische fiche verkiezingsmemorandum*. Brussel: VVSG.

Bijlagen

Tabel 2: Overzicht van de maandelijkse inkomsten die in aanmerking moeten worden genomen bij het sociaal onderzoek

Inkomsten	In REMI in te voeren/bij te tellen onder:	Opmerkingen
Inkomen uit arbeid	Inkomen uit arbeid	
Maaltijdcheques	Extra inkomsten	
Werkloosheidsuitkering	Werkloosheidsuitkering	
Invaliditeitsuitkering	Ziekte-uitkering	
Ziekte-uitkering	Invaliditeitsuitkering	
Leefloon	Leefloon	
Pensioen	Pensioen	
Inkomensgarantie voor ouderen	Pensioen	
Kinderbijslag	Kinderbijslag ³¹	
Studietoelage	Studietoelage	
Toelage voor jongeren in een opvanggezin	Alimentatie	
Alimentatie kinderen	Alimentatie	
Alimentatie voor man/vrouw	Alimentatie	
Inkomensvervangende tegemoetkoming	Invaliditeitsuitkering of ziekte-uitkering	
Integratie-tegemoetkoming	Invaliditeitsuitkering of ziekte-uitkering	
Zorgbudget	Andere inkomsten	
Leefvergoeding in het kader van elektronisch toezicht	Leefloon	
Huursubsidie	Andere inkomsten	
Huurpremie	Andere inkomsten	
Maandelijkse OCMW-steun	Andere inkomsten	

³¹ Indien de toeslagen voor een kind met een handicap mee in rekening worden gebracht moeten ook de kosten voor de zorg van het kind worden ingevoerd (zie:1.3.4).

Tabel 3: Overzicht van de niet-maandelijkse inkomsten die wel/niet in aanmerking kunnen genomen worden bij het sociaal onderzoek³².

[illegible]

³² Hierover neemt het OCMW best voorafgaand aan het gebruik van REMI een beslissing.

³³ Opgelet spaargeld wordt niet meegeteld bij de berekening van het totale netto gezinsinkomen. Als men spaargelden mee in rekening wil nemen, moeten ze worden ingevoerd onder 'extra inkomsten' (zie: 1.2.1.1).

Tabel 4: Jaarlijkse 'toekomstige voorzieningen' voor verschillende gezinstypes (bedragen 2022)

Type gezin	Toekomstige voorzieningen * 12	Vrij te stellen spaargelden
Alleenstaande	79 * 12	3*948=2.844
Alleenstaande met één kind	98* 12	3*1.176=3.528
Alleenstaande met twee kinderen	108 * 12	3*1.296=3.888
Koppel	92 * 12	3*1.104=3.312
Koppel met een kind	113 * 12	3*1.356=4.068
Koppel met twee kinderen	120 * 12	3*1.440= 4.320